วัดเสนาสนารามราชวรวิหาร

94.3135
535

หอสมุดแห่งชาติ
19 มิ.ย. 2547
กรมศิลปากร

หอสมุดแห่งชาติจังหวัดสุพรรณบุรี
เฉลิมพระเกียรติ

ที่ระลึก

งานพิธียกช่อฟ้าพระอุโบสถวัดเสนาสนารามราชวรวิหาร

ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วันอาทิตย์ที่ ๖ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๔๗

หอสมุดแห่งชาติ
วัดสุพรรณบุรี เฉลิมพระเกียรติ

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน มหาเถระ) สมเด็จพระสังฆราช ครั้งดำรงสมณศักดิ์พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ได้ประทานพระโอวาทไว้ในเสนาสนสมโภชอนุสรณ์ เนื่องในงานฉลองอายุวัด ครบ ๑๐๐ ปี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ ความว่า

"... วัดเสนาสน์ไม่ใช่เป็นวัดเพียงมีศาสนสถาน ปูชนียวัตถุสำหรับบำเพ็ญศาสนกิจเท่านั้น หากแต่ว่าวัดเสนาสน์เป็นสำนักอบรมสั่งสอนพลเมืองของประเทศชาติให้มีความสามารถทำคุณประโยชน์ได้ดี ทั้งแก่ฝ่ายศาสนจักรและราชอาณาจักร สมกับพระราชทรัพย์ที่พระราชทานอุทิศปฏิสังขรณ์โดยแท้ มิใช่สักแต่ว่าเป็นวัดที่อยู่ของภิกษุสามเณร... "

สพ

เลขหมู่ ๒๙๔.๓๑๓๕
ท ๑๓๖

เลขทะเบียน พ ๔๙ ท ๒๖๐๒๗ ๓๗

NATIONAL LIBRARY OF THAILAND
31111006250862 สพ

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวัฑฒโน)
สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปรินายก
สมเด็จพระสังฆราช ลำดับที่ ๑๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระผู้ทรงสถาปนาวัดเสนาสนาราม
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๖

พระผู้ทรงเป็นองค์พุทธศาสนูปถัมภ์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

พระราชประวัติ
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี ทรงพระราชสมภพ ณ พระราชวังเดิม ธนบุรี เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๔๗ เป็นวันมหาปวารณา ทรงมีพระนามเดิมว่า เจ้าฟ้าชายมงกุฎ สมมุติเทวาวงศ์ พงศาอิศวรกษัตริย์ ขัตติยราชกุมาร พระนามโดยย่อว่า **เจ้าฟ้ามงกุฎ**

ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ พระฉายาว่า **วชิรญาณ** เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๗ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ประทับจำพรรษา ณ วัดมหาธาตุ ต่อมาทรงย้ายไปประทับ ณ วัดสมอราย ปัจจุบันคือวัดราชาธิวาส เมื่อพ.ศ. ๒๓๗๕ ทรงอุปสมบทอีกครั้งกับพระสงฆ์รามัญนิกายในนทีสีมาหน้าวัดสมอราย ทรงก่อกำเนิดคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายขึ้นที่วัดสมอรายเป็นวัดแรก ทรงศึกษาพระไตรปิฎกจนเชี่ยวชาญเป็นที่น่าอัศจรรย์ยิ่ง ทรงได้รับพระราชทานพัดยศสำหรับเปรียญ ๙ ประโยค และให้ถือเป็นสมณศักดิ์ต่อมา นับเป็นเจ้านายพระองค์แรกที่ได้ทรงเป็นเปรียญ และเป็นพระราชาคณะในรัชกาลที่ ๓ ในปีพ.ศ. ๒๓๗๙ รัชกาลที่ ๓ โปรดฯ ให้เชิญเสด็จพระองค์มาเป็นเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งเป็นวัดที่กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพทรงสร้าง จึงทรงเป็นเจ้าอาวาสองค์แรกของวัดนี้ ทรงประดิษฐานธรรมยุติกนิกายให้รุ่งเรืองแพร่หลาย ทรงวางระเบียบ และพระราชนิพนธ์บทสวดมนต์ต่างๆ สำหรับพิธีการของทางราชการให้เป็นมาตรฐาน ทรงผนวชและสร้างความไพบูลย์

ในพระพุทธศาสนานานถึง ๒๗ พรรษา ทรงลาผนวชเพื่อขึ้นครองราชย์เมื่อพระชนมายุ ๔๗ พรรษา

เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อวันที่ ๔ เมษายน พ.ศ. ๒๓๙๔ ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจเพื่อความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงแก่ประเทศชาติในทุกๆ ด้าน ทรงสามารถนำพาประเทศผ่านพ้นมหันตภัยทางการเมืองจากประเทศทางตะวันตกมาได้ด้วยพระปรีชาสามารถที่ได้ทรงศึกษาเรียนรู้ทั้งวิทยาการของไทยและวิทยาการแผนใหม่เพื่อการพัฒนาประเทศให้ก้าวทันโลก รวมทั้งการสมาคมกับชาวต่างชาติตั้งแต่ครั้งทรงผนวช ชาวตะวันตกเรียกพระนามพระองค์ว่า **คิงมงกุฎ (KING MONGKUT)** ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกของประเทศทางตะวันออกที่เชี่ยวชาญแตกฉานในภาษาอังกฤษ และวิทยาศาสตร์ ทรงสามารถคำนวณเวลาการเกิดสุริยุปราคาเต็มดวงในประเทศไทยและสถานที่ๆ เห็นปรากฏการณ์ดังกล่าวได้อย่างแม่นยำ จนเป็นที่ยกย่องของนักปราชญ์ชาวไทยและต่างชาติ จึงทรงได้รับการถวายพระราชสมัญญานามว่า **พระบิดาแห่งวิทยาศาสตร์ไทย** ทรงครองราชย์ ๑๗ ปี เสด็จสวรรคตในวันพฤหัสบดีที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ เป็นวันมหาปวารณา พระชนมายุ ๖๔ พรรษา ทรงมีพระราชโอรส และพระราชธิดา ๘๒ พระองค์

คำปรารภ

หนังสือเล่มนี้เกิดขึ้นก็เนื่องด้วยความมีกุศลเจตนาของคุณโยมชม้อย สินธุ์ประเสริฐ ซึ่งมีอยู่ประจำเป็นนิมิตอยู่แล้ว เมื่อมาได้เห็นการชำรุดทรุดโทรมของพระอุโบสถที่เป็นไปตามกาลเวลา จึงเป็นแรงบันดาลใจให้ต้องมาปรารภขอเป็นภาระซ่อมบูรณะช่อฟ้าและส่วนประกอบอื่นๆ ที่ประดับพระอุโบสถที่เก่าและเศร้าหมองให้ดีและสมบูรณ์ดังเดิม โดยบริจาคทุนทรัพย์หนึ่งล้านบาท

อาตมาภาพรู้สึกปีติยินดีในกุศลเจตนาและปฏิปทาของคุณโยมชม้อย สินธุ์ประเสริฐ ครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง คุณโยมชม้อย สินธุ์ประเสริฐ เป็นอุบาสิกาที่ฉลาดทางหลักธรรม มองเห็นการณ์ไกล เห็นเนื้อนาบุญอยู่แค่เอื้อม เกิดปีติศรัทธา และดำริที่จะบูรณะซ่อมแซม ให้ถาวรคงทนต่ออายุพระอุโบสถให้ยืนยาวต่อไปอีกนาน ซึ่งโอกาสอย่างนี้หาได้ยากในการจะซ่อมสร้างพระอุโบสถ เพราะวัดหนึ่งก็มีพระอุโบสถเพียงหลังหนึ่งเท่านั้น ซึ่งเป็นศูนย์รวมในการทำภารกิจสืบต่อพระศาสนา ดังนั้นก็เท่ากับคุณโยมชม้อย สินธุ์ประเสริฐ ได้ช่วยส่งเสริม จรรโลง สืบต่อภารกิจของพระศาสนาให้สถาพรยาวนานยิ่งขึ้น

ชีวิตคนเรานี้น้อยนัก นิดเดียว รวดเร็ว เหมือนฟองน้ำ เหมือนพยับแดด ปรากฏอยู่เพียงชั่วครู่แล้วก็หายไป อย่างมากก็ไม่เกิน ๓๐,๐๐๐ วัน หรือจะเกินกว่าก็ไม่มากนัก ล้วนไม่มีสาระควรเอาชีวิตที่ไม่ค่อยมีสาระมาร่วมช่วยกันทำให้มีสาระเพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาและสังคมกันเถิด

สุดท้ายนี้อาตมาภาพขออนุโมทนาบุญกุศลที่คุณโยมชม้อย สินธุ์ประเสริฐ พร้อมทั้งครอบครัวญาติมิตรและผู้มีจิตศรัทธาร่วมทำบุญกุศลกับพระศาสนาในครั้งนี้ จงประสพแต่ความสุข ความเจริญ มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง ผิวพรรณวรรณะผ่องใส เหมือนเครื่องประดับตกแต่งที่ซ่อมให้กับพระอุโบสถ ตลอดจนอายุยืนยาวด้วยกันทุกท่านเทอญ

ขอเจริญพร

(พระราชสุทธิโมลี)
เจ้าอาวาสวัดเสนาสนารามราชวรวิหาร

กุศลที่ปุถุชนสร้างได้ยาก

คุณพ่อเชื้อ สินธุ์ประเสริฐ เกิดที่ตำบลบ้านอิฐ อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง เมื่อปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๔๔ เมื่ออายุประมาณ ๒๒ ปี ได้ทำการสมรสกับคุณแม่เพี้ยน สินธุ์ประเสริฐ ทั้งสองเริ่มประกอบอาชีพค้าขายทางเรือ เริ่มต้นด้วยเรือต่อด้วยไม้ขนาดกลาง บรรทุกสินค้าตามฤดูกาล เช่น ข้าวเปลือก ข้าวสาร มะพร้าว ฯลฯ เดินทางขึ้นล่องตามลำแม่น้ำป่าสัก เจ้าพระยา นครชัยศรี แม่กลอง ฯลฯ จากการที่ทำงานร่วมกันเป็นคู่ทุกข์คู่ยากด้วยความอดทน ขยัน อดออม เรื่อยมาจนกิจการมั่นคงขึ้น จึงได้เปลี่ยนเป็นเรือต่อด้วยไม้ขนาดใหญ่ที่สุด กิจการดำเนินไปด้วยดี และยิ่งเจริญมากขึ้นจนกระทั่งได้เปลี่ยนเป็นเรือต่อด้วยเหล็ก และเปลี่ยนจากการบรรทุกพืชทางการเกษตรมาบรรทุกสินค้าวัสดุก่อสร้าง เช่น ปูนซีเมนต์ เหล็ก และวัสดุก่อสร้างอื่นๆ จากโรงงานปูนซีเมนต์ท่าหลวง ล่องลงมาส่งท่าเรือคลองเตยเพื่อส่งต่อเรือเดินทะเลที่ออกมาส่งที่เกาะสีชัง ท่านยึดอาชีพนี้มาโดยตลอดจนกระทั่งย่างเข้าสู่วัยชราด้วยกันทั้งสองท่าน จึงได้มอบภาระที่ทำอยู่ให้ลูกชายทั้งสอง และลูกหญิงทั้งสองของท่านทำงานแทนต่อมา

คุณพ่อเชื้อ และคุณแม่เพี้ยน เมื่อวางมือจากธุรกิจการค้าได้ก็เริ่มหันเข้าหาสมบัติที่ถาวรแท้จริง เพื่อจะเอาไปใช้ในภายภาคหน้า โดยแสวงหาสรรพกุศลทั้งหลายทั้งปวงที่หาได้ เช่น การบริจาคทาน รักษาศีล ตลอดจนการเจริญภาวนาตามวัดต่างๆ เช่น วัดเสนาสนาราม ราชวรวิหาร และวัดประสาท เป็นต้น และท่านยังได้กลับไปทอดกฐินถวายวัดท่าสุทธาวาส อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง เพื่อเป็นการสนองคุณถิ่นเกิดอีกด้วย

คุณแม่เพี้ยน สินธุ์ประเสริฐ ท่านได้จากคุณพ่อไปก่อนกระทันหัน ไม่ทันได้กล่าวคำอำลา และสั่งเสียผู้เป็นที่รัก และลูกๆ ที่อยู่ข้างหลัง โดยอุบัติเหตุจากรถโดยสารขนาดเล็กเสียชีวิตทันที ยังความโศกเศร้าอาลัยแก่คุณพ่อเชื้อ และลูกๆ ที่สุดจะเอาอะไรมาทดแทนได้ แต่ด้วยความที่คุณพ่อเชื้อเป็นผู้ที่ค้นคว้าสัจธรรมจนเข้าถึงแก่นแท้ของธรรมดีแล้ว ท่านได้บอกกับญาติ ลูก หลาน ตลอดจนอุบาสก อุบาสิกา ผู้รักษาศีลในวัดเสนาสน์ด้วยใบหน้าที่แช่มชื่นว่า **ฉันขออโหสิกรรมให้คนขับรถที่เป็นเหตุให้แม่เพี้ยนเสียชีวิต เพราะถ้าจับกุมเขาเอาไปขังดำเนินคดี เงินทองที่เขามีอยู่ก็จะฝืดเคืองลงเพราะขาดเสาหลักของบ้านไป ภรรยาและลูกเขาคงจะเดือดร้อน แล้วแม่เพี้ยนของฉันก็ไม่ฟื้นคืนชีพขึ้นมาได้**

ซึ่งเรื่องนี้ก็นับว่าคุณพ่อเชื้อท่านได้บริจาคอภัยทานออกจากตัวได้อย่างสูงยิ่ง ซึ่งเป็นเรื่องที่หาได้ยากในชีวิตจริงในโลกนี้

ในงานนี้คุณชม้อย สินธุ์ประเสริฐ ซึ่งเป็นบุตรสาวของท่านได้ดำเนินรอยตามเพื่อสร้างมหากุศลโดยบริจาคทาน รักษาศีล ปฏิบัติธรรมที่วัดเสนาสนารามราชวรวิหารเป็นประจำและในกาลปัจจุบันนี้ท่านได้บริจาคเงินเป็นจำนวนถึง ๑ ล้านบาท เพื่อบูรณะช่อฟ้า และส่วนประกอบต่างๆ ที่ชำรุดของพระอุโบสถวัดเสนาสนารามราชวรวิหาร เป็นการสร้างกุศลที่ลูกของคุณพ่อเชื้อได้อุทิศให้ทั้งคุณพ่อเชื้อและคุณแม่เพี้ยนโดยตรง ซึ่งก็หาได้ไม่ง่ายนักเช่นกัน ขออนุโมทนาในมหากุศลนี้ด้วย

พระราชสุทธิโมลี

อานิสงส์การยกช่อฟ้า

พระมหาทองสา นาถวิริโย ป.ธ.๖

ในวันที่ ๕-๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๗ วัดเสนาสนารามราชวรวิหาร ซึ่งมีพระราชสุทธิโมลี (พินิจ วราจาโร) เจ้าอาวาสเป็นประธานจัดให้มีการยกช่อฟ้าพระอุโบสถที่ได้ทำการบูรณะและปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่แทนของเดิมซึ่งชำรุดทรุดโทรมลงไปตามกาลเวลา จึงเป็นโอกาสที่สาธุชนทั้งหลายจะได้ทำบุญทำกุศล เป็นต้นว่าร่วมกันบริจาคทรัพย์ตามกำลังศรัทธาเพื่อร่วมก่อสร้างบูรณะและปฏิสังขรณ์อารามของวัดเสนาสนารามต่อไป การกระทำดังกล่าวนี้ชื่อว่าเป็นการทำบุญ เป็นการขจัดมัจฉริยะความตระหนี่ ฟอกจิตของตนให้ผ่องใส เป็นการสั่งสมบุญอีกด้วย และเป็นโอกาสให้ทุกคนได้สร้างความดีให้แก่ตนนั่นเอง

จึงเป็นการสมควรที่จะได้นำเอาเรื่องราวความเป็นมาของการยกช่อฟ้า แสดงเพื่อเป็นอาภรณ์เครื่องประดับความรู้ และเป็นการเพิ่มพูนศรัทธาปสาทะอีกส่วนหนึ่งด้วย ตำนานเรื่องช่อฟ้านั้นมีปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังพระวิหารหลวงพ่อพระอินทร์แปลง รวม ๗ ภาพ เรียงลำดับเนื้อเรื่องดังนี้

ภาพที่ ๑ ณ หมู่บ้านอจลคามในแคว้นมคธ มีมาณพคนหนึ่งชื่อมฆะ เป็นคนมีนิสัยดี มีความโอบอ้อมอารี รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา งานที่เขาพัฒนานั้นได้เริ่มจากสิ่งเล็กๆ น้อยๆ ไปก่อน เช่น ปรับปรุงสถานที่ซึ่งสกปรกรกรุงรังเป็นหลุมเป็นบ่อให้สะอาดราบเรียบดูสวยงาม ไปจนถึงสร้างสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เมื่อถึงคราวฤดูหนาวก็ก่อไฟไว้สำหรับผิง ถึงคราวฤดูร้อนก็ตั้งภาชนะใส่น้ำไว้สำหรับดื่ม เขาคิดว่าธรรมดาสถานที่รื่นรมย์นั้นย่อมเป็นที่พอใจของคนทั่วๆ ไปจะชื่อว่าเป็นสถานที่ไม่พอใจของใครๆ เป็นไม่มี

ในรุ่งเช้าวันหนึ่งมฆะมาณพถือจอบออกจากบ้านเพื่อทำถนนหนทางให้ราบเรียบ มีคนถามเขาว่า **ทำอะไร** เขาก็ตอบว่า **ทำทางไปสวรรค์** ผู้ถามเกิดความพอใจจึงมาขอทำงานด้วย เขาก็ไม่ขัดข้อง คนที่ผ่านไปผ่านมาได้เห็นการกระทำของเขาพร้อมเพื่อนร่วมงานก็เกิดความพึงพอใจจึงมาขอร่วมทำงานเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ รวมมฆะมาณพนั้นด้วยเป็น ๓๓ คน ทำให้ได้หนทางยาวถึง ๒ โยชน์ ประชาชนในแถวนั้นมีการไปมาติดต่อสะดวกสบายกว่าแต่ก่อนมากขึ้น แต่ผู้ใหญ่บ้านแทนที่จะสนับสนุนให้กำลังใจกลับไม่พอใจ คิดเห็นไปว่าคนเหล่านี้ทำในสิ่งไม่ควรทำควรจะไปแสวงหาเนื้อและปลา หรือไปทำการงานเลี้ยงชีพ จึงไปแนะนำให้คนเหล่านั้นเลิกทำถนนแล้วทำตามที่ตนบอก แต่คนเหล่านั้นไม่ยอมทำตาม ผู้ใหญ่บ้านจึงไม่พอใจหาทางกลั่นแกล้ง โดยไปกราบทูลพระราชาว่าคน ๓๓ คน มีมฆะมาณพเป็นหัวหน้าซ่องสุมกันเพื่อทำโจรกรรมและก่อกบฏต่อพระราชา พระราชาหลงเชื่อจึงรับสั่งให้ผู้ใหญ่บ้านจับมฆะมาณพพร้อมเพื่อนทั้งหมดประหารชีวิตโดยให้ช้างเหยียบ มฆะมาณพได้กล่าวเตือนเพื่อนๆ ว่า **บัดนี้ที่พึ่งอย่างอื่นของพวกเราไม่มี ขอพวกเราจงตั้งจิตแผ่เมตตาไปยังผู้ประทุษร้าย จงอย่าได้โกรธเคืองผู้ทำร้ายพวกเรา เพราะพวกเราทำแต่ความดี ไม่ได้ทำความชั่วเลย จงแผ่เมตตาไปยังผู้ใหญ่บ้าน แผ่เมตตาให้ช้างที่กำลังจะเข้ามาเหยียบ แผ่เมตตาไปยังพระราชาผู้กำลังหลงผิด** ด้วยอานุภาพของการแผ่เมตตานั้น แม้จะพยายามสักแค่ไหนและวิธีใดๆ ช้างก็ไม่สามารถเข้าไปเหยียบมาณพเหล่านั้นได้

พระราชาทรงสงสัยในพฤติการณ์นี้ จึงให้นำพวกมาณพเข้ามาเฝ้าแล้วทรงถามเรื่องราวต่าง ๆ มฆะมาณพก็กราบทูลเหตุการณ์ที่เป็นจริงทุกอย่างให้ทรงทราบ ทั้งการประพฤติทุจริตของผู้ใหญ่บ้าน สำหรับพวกตนนั้นมิใช่เป็นโจร หรือกบฏตามที่ถูกกล่าวหา แต่เป็นผู้บำเพ็ญ

สาธารณประโยชน์ เมื่อพระราชาทรงทราบความจริงเช่นนั้นก็ทรงโสมนัส ที่มฆะมาณพกับเพื่อนเป็นคนดี ทรงลงโทษผู้ใหญ่บ้านโดยถอดออกจากตำแหน่งแล้วให้ผู้ใหญ่บ้านพร้อมทั้งบุตรไปเป็นทาสรับใช้มฆะมาณพและเพื่อน และพระราชทานช้างเผือกเชือกนั้นให้เป็นพาหนะรับใช้แก่มฆะมาณพและเพื่อนเหล่านั้น

ภาพที่ ๒ มฆะมาณพและสหายได้ประจักษ์ว่า บุญกุศลได้ผลทันตาเห็นแก่พวกตนเช่นนั้น ก็มีความปีติยินดีมาก จึงปรึกษากันทำความดีให้มากขึ้นโดยจะสร้างศาลาที่พักสำหรับคนเดินทางไว้ในทางใหญ่สี่แพร่ง ซึ่งเป็นแหล่งคนเดินผ่านไปมามาก จึงให้หานายช่างคนหนึ่งเพื่อให้เป็นผู้ชี้แจงงานในการสร้างศาลา แต่ในการสร้างศาลานี้มีแปลกอยู่ว่าสตรีเพศไม่ควรจะเข้ามามีส่วนในการสร้างศาลานี้ เพราะสตรีเพศจุกจิกยุ่งเหยิงแก่การงานก่อสร้างจะทำให้การสร้างศาลามีปัญหาและล่าช้าไปได้

มฆะมาณพ มีภรรยา ๔ คน คือ สุธรรมา สุนันทา สุจิตตา และสุชาดา ภรรยา ๔ คนนั้นมีความคิดต่างกัน นางสุธรรมา เห็นว่าควรจะได้มีส่วนในการสร้างศาลาด้วย จึงติดสินบนนายช่างขอให้ทำช่อฟ้า นายช่างก็รับคำ ครั้นทำเสร็จก็ให้จารึกชื่อของนางลงไปที่ช่อฟ้าว่า **ศาลาสุธรรมา** แล้วให้นายช่างเก็บไว้ ครั้นเมื่อสร้างศาลาเสร็จถึงวันยกช่อฟ้า นายช่างจึงแกล้งพูดว่าลืมทำของสำคัญคือช่อฟ้าเสียแล้ว จะทำขึ้นในวันนี้ก็ไม่ทัน หาซื้อก็ไม่มีขายเห็นมีแต่ในเรือนของนางสุธรรมาเท่านั้น แต่แม้ว่าจะให้ราคาสักเท่าใดนางก็ไม่ยอมขาย จะขอมีส่วนในศาลาให้จงได้ นางสุธรรมาพูดว่า **ถ้าพวกท่านทำให้ฉันได้มีส่วนบุญในศาลา ฉันก็จักให้** นายช่างจึงกล่าวกับมาณพทั้งหลาย ที่ไม่ยอมให้สตรีมีส่วนบุญในการสร้างศาลาว่า **พวกท่านจะพูดอะไรกัน เว้นพรหมโลกเสียสถานที่อื่นชื่อว่าเว้นสตรีย่อมไม่มี พวกท่านจงรับช่อฟ้าเถิด เมื่อ**

เป็นเช่นนั้นการงานของพวกเราก็จักถึงความสำเร็จ แล้วพวกมฆะมาณพก็จึงรับช่อฟ้านั้น การสร้างศาลาจึงเสร็จสมบูรณ์

ภาพที่ ๓ มฆะมาณพได้ปลูกต้นทองหลางไว้ที่ใกล้ศาลาต้นหนึ่ง และปูหินไว้ที่โคนต้นทองหลางนั้น คนที่เข้าไปนั่งใต้ต้นทองหลางเมื่อมองไปที่ช่อฟ้าได้เห็นข้อความว่า **ศาลาสุธรรมา** โดยไม่ปรากฏชื่อมาณพที่สร้างศาลาแม้แต่คนเดียว สหายของมฆะมาณพอีก ๓๒ คนนั้นได้ทำม้านั่งไว้คนละตัวๆ และสั่งช้างว่า **ถ้ามีแขกมานั่งบนม้านั่งของผู้ใด เจ้าจงพาแขกผู้นั้นไปยังเรือนของมาณพผู้เป็นเจ้าของม้านั่งนั้น** โดยเจ้าของเรือนจะรับรองแขกทั้งอาหารและที่หลับนอน

นางสุนันทา ภรรยาคนที่ ๒ ของมฆะมาณพเป็นคนฉลาด จึงคิดที่จะมีส่วนได้บุญในการสร้างศาลานั้น นางคิดว่าคนที่มาสู่ศาลาสุธรรมาควรจะได้กินน้ำและอาบน้ำ นางจึงสร้างสระโบกขรณีแล้วใส่ชื่อว่า **สระสุนันทา**

นางสุจิตตา ภรรยาคนที่ ๓ ของมฆมาณพ มีความคิดว่าคนที่มาสู่ศาลาสุธรรมาดื่มน้ำ อาบน้ำในสระสุนันทาแล้วก็ควรจะได้ประดับดอกไม้ นางจึงสร้างสวนดอกไม้อันน่ารื่นรมย์ โดยใส่ชื่อว่า **สวนสุจิตตา**

ฝ่ายนางสุชาดา ภรรยาคนที่ ๔ ของมฆะมาณพคิดว่าภรรยากับสามีเป็นคนเดียวกัน เมื่อสามีทำบุญภรรยาก็ได้บุญด้วย และเมื่อภรรยาทำบุญสามีก็ได้บุญด้วยเช่นกัน ดังนั้นเมื่อมฆะมาณพผู้เป็นสามีทำบุญแล้วเธอก็ไม่ต้องทำบุญอะไร เอาแต่แต่งตัวให้สวยงามบำเรอสามีให้หลงรักใคร่ตนอย่างเดียว

ภาพที่ ๔ มฆะมาณพได้บำเพ็ญคุณธรรม ๗ ข้อ มี ๑. เลี้ยงบิดามารดา ๒. ประพฤติอ่อนน้อมเคารพผู้ใหญ่ในตระกูล ๓. พูดจาอ่อนหวานไพเราะ ๔. ไม่พูดส่อเสียด ๕. ให้ทานไม่ตระหนี่ ๖. มีสัจจะพูดแต่ความจริง ๗. ข่มความโกรธเอาไว้ได้ **ในทางธรรมเรียกคุณธรรม**

ทั้ง ๗ ข้อ นี้ว่า วัตรบท ๗ เป็นคุณธรรมของความเป็นพระอินทร์ ถ้าใครสามารถปฏิบัติได้ในชาตินี้ตลอดจะได้เกิดเป็นพระอินทร์แน่นอน มฆะมาณพได้บำเพ็ญวัตรบท ๗ ข้อบริบูรณ์ เมื่อตายไปก็ได้ไปเกิดเป็น **ท้าวสักกะเทวราชา**บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ส่วนสหายก็ได้ไปเกิดในสวรรค์เช่นเดียวกัน นายช่างผู้สร้างศาลาตายไปก็ได้ไปเกิดบนสวรรค์ โดยมีนามว่า **วิสสุกรรมเทพบุตร** ช้างที่มีหน้าที่รับคนไปส่งบ้านของสหายมฆะมาณพนั้นก็ไปเกิดบนสวรรค์ชื่อ **เอราวัณเทพบุตร** ด้วยอานิสงส์การสร้างศาลาร่วมกันผลได้ปรากฏเป็นเวชยันต์มหาปราสาทบนสวรรค์ ด้วยอานิสงส์ที่มฆะมาณพปลูกต้นทองหลางบริเวณศาลา ได้เกิดมี **ต้นแคฝอย** รอบสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ อานิสงส์ที่ปูแผ่นหินไว้ใต้ต้นทองหลางได้เกิดที่นั่งอันเป็นทิพย์ชื่อ**บัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ในสวรรค์ นางสุธรรมาสร้างช่อฟ้า เมื่อตายไปได้เกิดบนสวรรค์มีเทวสถาน ๕๐๐ โยชน์ ชื่อว่าสุธรรมา เทวสถานนี้ได้เป็นที่ประชุมฟังธรรมของเหล่าเทวดาทั้งหลายในวันพระ** นางสุนันทาสร้างสระน้ำไว้ เมื่อตายไปก็ได้เกิดเป็นเทพธิดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ได้มีสระโบกขรณีชื่อสุนันทาในสวรรค์เช่นกัน นางสุจิตตาได้สร้างสวนดอกไม้ไว้ เมื่อตายไปก็ได้ไปเกิดเป็นเทพธิดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีสวนดอกไม้ชื่อจิตลดา กว้าง ๕๐๐ โยชน์ ส่วนนางสุชาดาไม่เคยสร้างบุญอะไรไว้เอาแต่แต่งตัว เมื่อตายไปจึงไม่ได้ไปเกิดเป็นเทพธิดา แต่ไปเกิดเป็นนางนกกระยางขาวในเมืองมนุษย์

เวลานั้นในภพดาวดึงส์มีอสูรพวกหนึ่งรู้ว่าเทวดาใหม่เกิดแล้ว จึงพากันเตรียมเลี้ยงน้ำทิพย์ (น้ำเมา) ท้าวสักกะทรงนัดหมายกับบริษัทของพระองค์ไม่ให้ดื่มน้ำทิพย์นั้น แต่พวกอสูรดื่มกินน้ำทิพย์จึงเกิดอาการมึนเมาสร้างความวุ่นวายขึ้น ท้าวสักกะได้ให้ช่วยกันจับอสูรเหล่านั้นที่เท้าทั้งสองแล้วเหวี่ยงลงไปในมหาสมุทร วิมานของอสูรก็ได้เกิดที่ภายใต้ภูเขาชื่อสิเนรุ ต้นแคฝอยก็เกิดขึ้นในขณะนั้นเอง

ท้าวสักกะเมื่อเสร็จภาระการทำสงครามกับอสูรแล้วก็ได้ตรวจดูภรรยาของพระองค์ ทรงเห็นแต่นางสุธรรมา นางสุนันทา และนางสุจิตตา ไม่เห็นนางสุชาดา จึงทรงรู้ว่าเป็นเพราะนางไม่ได้ทำบุญอะไร ทำให้ไปเกิดเป็นสัตว์เดียรัจฉาน จึงจำแลงแปลงตนไปนำนางขึ้นไปเที่ยวเทวโลก โดยปล่อยไว้ที่ริมสระสุนันทา แล้วพาภริยาทั้ง ๓ มาเยี่ยมนางถูกภรรยาทั้ง ๓ เยาะเย้ยจนทนไม่ได้ จึงกราบทูลให้ท้าวสักกะนำนางกลับไปเมืองมนุษย์ตามเดิม ท้าวสักกะให้โอวาทว่า **ถ้านางอยากเกิดบนสวรรค์ จงรักษาศีลห้าอย่างเคร่งครัดเถิด**

ภาพที่ ๕ เมื่อท้าวสักกะนำนางนกกระยางขาวลงไปปล่อยแล้ว นางก็ถือศีล ๕ อย่างเคร่งครัด หากินแต่ปลาที่ตายเท่านั้น ล่วงไปได้ ๒-๓ วัน ท้าวสักกะทรงจำแลงแปลงตนเป็นปลาตายนอนหงายที่หาดทราย นางนกกระยางได้คาบเอาด้วยคิดว่าปลาตาย ในเวลาที่จะกลืนปลาได้กระดิกหาง นางจึงรู้ว่าปลาเป็นจึงปล่อยปลาลงน้ำ ท้าวสักกะทดลองเช่นนี้อยู่ถึง ๒-๓ ครั้ง แล้วก็ตรัสชมเชยนางว่านางรักษาศีลนี้ได้ดีมาก อีกไม่นานก็คงได้เกิดในสวรรค์เป็นแน่ จงอย่าได้ประมาท แล้วเสด็จกลับไป นางไม่ได้กินอาหาร ๒-๓ วัน จนซูบผอมและตายลงด้วยอานิสงส์แห่งการรักษาศีล นางได้เกิดเป็นธิดาช่างปั้นหม้อในเมืองพาราณสี ครั้นอายุได้ ๑๕ - ๑๖ ปี ท้าวสักกะได้คำนึงถึงนาง จึงทรงนำแก้ว ๗ ประการ ซึ่งมีลักษณะคล้ายฟักเหลืองบรรทุกเกวียนเข้าไปในเมืองพาราณสี พร้อมกับประกาศจะให้แก้ววิเศษ ๗ ประการนี้แก่ผู้ที่รู้ว่าศีลคืออะไร ชาวเมืองบางคนบอกว่าศีลนั้นสีเขียวบ้าง สีดำบ้าง สีแดงบ้าง แต่ธิดาช่างปั้นหม้อบอกว่าเราคือผู้รักษาศีล และนางก็ตอบได้ว่าศีลคืออะไร ท้าวสักกะทรงประทานแก้ววิเศษ ๗ ประการ ให้นาง แล้วเสด็จกลับสวรรค์

ภาพที่ ๖ เมื่อธิดาช่างปั้นหม้อได้ตายจากภพนั้นแล้ว ได้ไปเกิดเป็นบุตรสาว**อสูรเวปจิตติ** แห่ง**อสุรบุรี** ซึ่งเป็นคู่อริกับท้าวสักกะ นางมีชื่อว่า **อสุรกัญญา** ผู้มีรูปสวยดุจทอง มีสิริอันงดงามหาที่เปรียบไม่ได้ อสูรเวปจิตติจัดให้บุตรสาวเลือกคู่ครอง ถ้าบุตรสาวให้พวงมาลัยแก่ใครผู้นั้นก็จะได้เป็นสวามีของนาง ท้าวสักกะทรงทราบเหตุการณ์ทั้งหมด จึงทรงนิรมิตเพศเป็นอสูรแก่ได้ไปยืนท้ายบริษัท ด้วยอำนาจบุพเพสันนิวาส นางอสุรกัญญาจึงโยนพวงมาลัยไปให้ ทำให้อสูรทั้งหลายอับอาย ท้าวสักกะได้ประกาศว่าพระองค์คือท้าวสักกะแล้วพานางเหาะไปในอากาศ พวกอสูรเมื่อรู้ว่าท้าวสักกะลวงจึงพากันติดตามไป ท้าวสักกะอุ้มนางอสุรกัญญาขึ้น**รถเวชยันต์**ที่มี**มาตลี**เป็นสารถีบ่ายพระพักตร์สู่**เทพนคร** ขณะถึง**สิมพลิวัน** (ป่าไม้งิ้ว) ลูกนกครุฑได้ยินเสียงรถเวชยันต์ก็ตกใจร้องเสียงดังไปทั่ว ท้าวสักกะตรัสว่า **อาศัยเราผู้เดียวนกประมาณเท่านี้ถูกความเร็วของรถให้ย่อยยับไป มันบาปมากเลย จงกลับรถเถิดมาตลี** มาตลีให้สัญญาณม้าสินธุกลับรถ พวกอสูรเห็นกิริยานั้นก็คิดว่าท้าวสักกะจะต้องมีคนมาช่วยแน่นอน จึงถอยกลับไปยังอสุรบุรีตามเดิม

ภาพที่ ๗ ตั้งแต่นั้นมาเมื่อ**ดอกจิตตปาตลิ**บนสวรรค์บานพวกอสูรประสงค์จะรบกับท้าวสักกะทุกปี จึงขึ้นมาจาก**เขาสิเนรุ**เพื่อจะต่อสู้ ด้วยคิดว่าเป็นเวลาที่**ดอกปาริฉัตทิพย์**ของพวกตนบาน ท้าวสักกะได้ให้นาคอารักขาใต้มหาสมุทร ถัดต่อขึ้นมาให้พวกกุมภัณฑ์ พวกยักษ์ และท้าวจตุมหาราชทั้งสี่ ส่วนชั้นบนสุดให้ประดิษฐานรูปจำลองพระอินทร์ ซึ่งมีวชิราวุธในพระหัตถ์ไว้ที่ประตูแห่งเทพนคร พวกอสูรแม้ชนะพวกนาคพอมาเห็นรูปจำลองพระอินทร์แต่ไกลก็ยอมหนีไป ด้วยเข้าใจว่าท้าวสักกะเสด็จมา

พระอุโบสถซึ่งได้รับการบูรณะอย่างงดงาม รอพิธีการยกช่อฟ้า

อานิสงส์การยกช่อฟ้าโดยย่อ

๑. สุวัณณตา ทำให้เป็นผู้มีผิวพรรณงาม
๒. สุสรตา ทำให้เป็นผู้มีเสียงไพเราะ
๓. สุสัณฐานัง ทำให้เป็นผู้มีทรวดทรงงาม
๔. สุรูปตา ทำให้เป็นผู้มีรูปงาม

จากหนังสือคู่มือวิถีโฆษก เล่ม ๑๒
ของ กิตติสุนทร

วัดเสนาสนารามราชวรวิหาร

วัดเสนาสนารามราชวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอกชนิดราชวรวิหาร ตั้งอยู่บริเวณด้านหลังพระราชวังจันทรเกษม ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ประวัติความเป็นมา

วัดเสนาสนารามราชวรวิหาร เดิมชื่อวัดเสื่อ เป็นวัดโบราณสมัยอยุธยา อยู่ในเขตวังหน้า หรือวังจันทน์บวร ปัจจุบันคือพระราชวังจันทรเกษมเป็นวัดที่ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษาเช่นเดียวกับวัดพระศรีสรรเพชญ์ในพระราชวังหลวงกรุงศรีอยุธยา และวัดพระศรีรัตนศาสดารามในพระบรมมหาราชวังกรุงรัตนโกสินทร์ยังสืบไม่ได้ว่าสร้างตั้งแต่เมื่อใด แต่พออนุมานได้ถึงสมัยที่สร้างวังจันทน์บวรในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา พ.ศ. ๒๑๒๐ เพื่อเป็นที่ประทับของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในขณะทรงดำรงตำแหน่งมหาอุปราชครองเมืองพิษณุโลก เมื่อเสด็จมากรุงศรีอยุธยา ต่อมาในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดฯ ให้ขยายเขตวังจันทน์บวรออกไป วัดเสื่อซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของวังจึงรวมอยู่ในเขตวังจันทน์บวรด้วย และในรัชกาลพระเจ้าปราสาททองทรงปฏิสังขรณ์วัดเสื่อครั้งหนึ่ง

เมื่อสิ้นสมัยอยุธยา พ.ศ. ๒๓๑๐ วัดเสื่อมีสภาพเป็นวัดร้างและปรักหักพังทรุดโทรมลงไปมาก จนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โปรดฯ ให้พระยาราชสงคราม (ทัด หงสกุล) เป็นแม่กองอำนวยการปฏิสังขรณ์วัดเสื่อใหม่ทั้งวัดแล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๔๐๖ และพระราชทานนามใหม่ว่า **วัดเสนาสนาราม** หรือเรียกสั้นๆว่า **วัดเสนาสน์** ดังนั้น

วัดเสื่อก็คงจะมีอายุประมาณ ๓๐๐ ปี และเมื่อรวมเวลากับที่ได้นามใหม่ว่าวัดเสนาสนาราม วัดนี้จึงมีอายุมากกว่า ๔๐๐ ปีแล้ว

อนึ่งในบริเวณใกล้เคียงกับวังจันทน์บวรนอกจากวัดเสื่อแล้วยังมีวัดโบราณที่ปรากฏหลักฐานอีกหลายวัด ได้แก่ วัดขมิ้น (ร้าง) วัดซอง (ร้าง) วัดฝาง (ร้าง) และวัดขุนแสน (ร้าง) จากเอกสารคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม กล่าวว่า ภายในวังจันทน์บวรนั้นมีพระอารามหนึ่งชื่อวัดขุนแสน มีพระอุโบสถ วิหารการเปรียญ และพระมหาธาตุเจดีย์สถานพร้อมบริบูรณ์ พระสงฆ์ไม่มีเพราะเป็นวัดในวัง ดังนั้นจึงเป็นประเด็นปัญหาที่ควรมีการสืบค้นหลักฐานกันต่อไปว่าวัดเสื่อหรือวัดขุนแสน วัดใดเป็นวัดในวัง หรือเป็นวัดในวังทั้งสองวัด แต่เป็นวัดในวังในช่วงระยะเวลาที่ต่างกัน

การปฏิสังขรณ์และสถาปนาวัดเสนาสนารามในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็เพื่อเป็นการทดแทนพระราชวังนารายณ์ราชนิเวศน์ เมืองลพบุรี อันมีเหตุสืบเนื่องมาจากปลายสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ขณะที่ทรงประชวรหนักและประทับ ณ พระราชวังนารายณ์ราชนิเวศน์ เป็นช่วงเวลาที่มีเหตุการณ์ไม่สงบทั้งในกรุงศรีอยุธยา และเมืองลพบุรี จึงทรงอุทิศถวายพระราชวังนารายณ์ราชนิเวศน์ให้เป็นวิสุงคามสีมา เพื่อใช้เป็นสถานที่อุปสมบทข้าราชการที่จงรักภักดีในพระองค์เพราะทรงเกรงว่าอาจถูกฆ่าเมื่อพระองค์สวรรคตลง หากได้อุปสมบทเป็นพระสงฆ์ก็จะพ้นภัย จากนั้นมาสถานะของพระราชวังนารายณ์ราชนิเวศน์จึงไม่ชัดเจนว่าเป็นวัดหรือเป็นวัง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ทำให้เกิดความชัดเจนในเรื่องนี้ จึงทรงทำผาติกรรม คือการกระทำตอบแทนให้มีค่าควรกัน ตามพระวินัยผาติกรรมครั้งนี้ทรงทำโดยวิธีการซื้อที่นาจำนวน ๔๐ ไร่ ๒ งาน เท่ากับจำนวนเนื้อที่

พระราชวังนารายณ์ราชนิเวศน์ แต่ทรงจัดถวายให้เป็นที่ธรณีสงฆ์ของวัดใดไม่ปรากฏหลักฐาน นอกจากนี้ยังทรงบูรณะและปฏิสังขรณ์วัดที่ทรุดโทรมอีก ๓ วัด ดังนี้

๑. **วัดขวิด** เป็นวัดที่อยู่ในเขตพระราชวังนารายณ์ราชนิเวศน์ พระราชทานเงินบูรณะ ๖๐ ชั่งเศษ และพระราชทานนามใหม่ว่า **วัดกวิศราราม** เป็นพระอารามหลวงฝ่ายรามัญนิกาย

๒. วัดชุมพลนิกายาราม เป็นวัดที่พระเจ้าปราสาททอง พระราชบิดาของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงสร้างไว้ในพื้นที่ซึ่งเป็นพระราชเคหะสถานเดิม พระราชทานเงินบูรณะ ๒๐๐ ชั่งเศษ เป็นพระอารามหลวงฝ่ายมหานิกาย

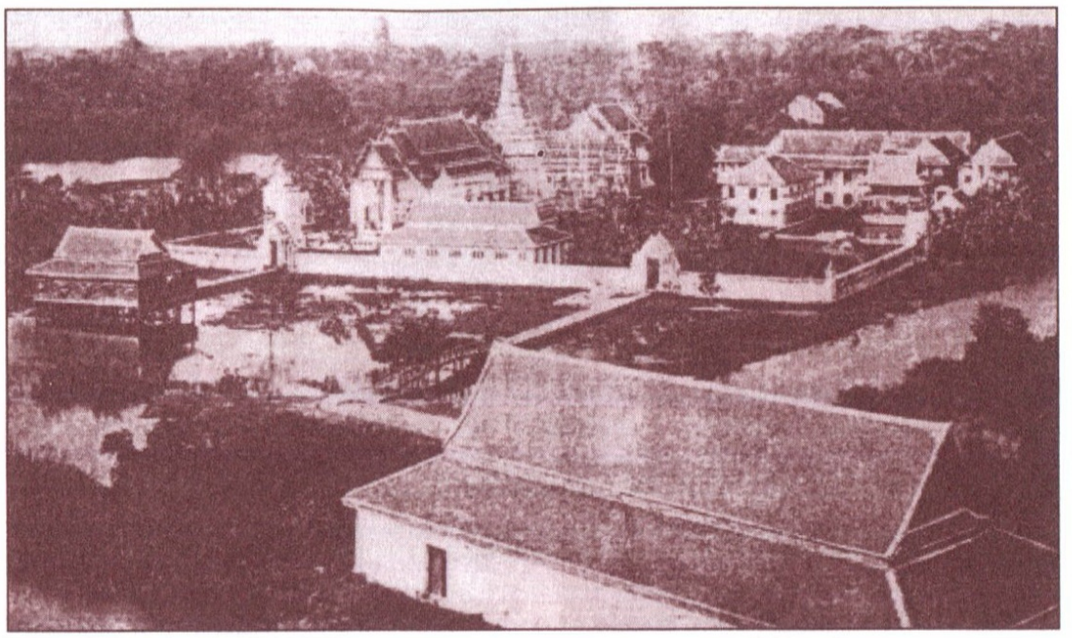
๓. **วัดเสื่อ** เป็นวัดที่อยู่ในเขตพระราชวังจันทรเกษม ซึ่งเคยเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ และพระมหาอุปราชถึง ๘ พระองค์ พระราชทานเงินบูรณะ ๓๐๐ ชั่งเศษ และพระราชทานนามใหม่ว่า **วัดเสนาสนาราม** เป็นพระอารามหลวงฝ่ายธรรมยุติกนิกาย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชประสงค์ในการสถาปนาวัดเสนาสนาราม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๖ เพื่อให้เป็นที่สถิตย์แห่งสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายให้แพร่หลายไปในหัวเมืองจึงทรงพระกรุณาเลือกพระพรหมเทพาจารย์ (บุญรอด) ผู้ทรงคุณอันเพียบพร้อมจากวัดขุนญวน ปัจจุบันคือวัดพรหมนิวาสให้เป็นเจ้าอาวาสองค์แรก กับโปรดฯให้พระสงฆ์จากวัดขุนญวนทั้งหมดจำนวน ราว ๑๕ รูป ย้ายมาอยู่วัดเสนาสนารามพร้อมกันด้วย วัดเสนาสนารามจึงเป็นวัดธรรมยุติกนิกาย และเป็นวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษาตั้งแต่นั้นมา

ในการวางรากฐานความเจริญงอกงามทางพระพุทธศาสนานั้น ทางวัดได้มีการจัดสอนพระปริยัติธรรมทั้งนักธรรมและบาลีแก่ภิกษุสามเณรในวัดและต่างวัดที่มาสมัครเรียน ปรากฏว่าภิกษุสามเณร

สามารถสอบไล่ได้เปรียญธรรมมากรูป ต่อมาได้มีการตั้งโรงเรียนสาขาของมหามกุฏราชวิทยาลัยขึ้นในวัด การศึกษาพระปริยัติธรรมได้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นเป็นลำดับ ทำให้มีผู้นำกุลบุตรมาฝากให้บวชเป็นภิกษุสามเณรมากยิ่งขึ้น จึงปรากฏว่าวัดเสนาสนารามมีภิกษุมากกว่าวัดใดๆ ในเมืองอยุธยา ทำให้เสนาสนะไม่เพียงพอ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทราบ โปรดฯ ให้สร้างกุฏิหลังละ ๔ ห้อง เพิ่มขึ้นอีก ๑๔ หลัง และขยายเขตวิสุงคามสีมาออกไปอีก ในระยะหลังต่อมายังมีเยาวชนที่บิดามารดานำมาฝากให้อาศัยวัดเป็นที่เล่าเรียนด้วย ดังปรากฏว่าในระหว่างพรรษา บางปีจึงมีภิกษุกว่า ๘๐ รูป สามเณรกว่า ๔๐ รูป มีมหาเปรียญที่เชี่ยวชาญในพระธรรมวินัยสามารถยิ่งในการแสดงพระธรรมเทศนา โดยเฉพาะการเทศน์ปุจฉาวิสัชนาถึง ๑๖ - ๑๗ รูป มีศิษย์วัดเกือบ ๒๐๐ คน และมีอุบาสก อุบาสิกาคับคั่ง ศิษย์วัดเสนาสนารามในสมัยนั้นมีสมญาว่า **ศิษย์วังเสา** คงหมายถึงอาศัยในบริเวณวังและวัดนั่นเอง เมื่อรู้ว่าเป็นศิษย์สำนักเดียวกัน แม้จะเป็นคนละรุ่นไม่เคยรู้จักกันมาก่อนก็รักใคร่เมตตาเอื้อเฟื้อกันเป็นพิเศษ

นอกจากนี้วัดเสนาสนารามยังมีส่วนช่วยสนับสนุนนโยบายการศึกษาของชาติ ในการจัดการศึกษาพื้นฐานแก่ราษฎรตามหัวเมือง โดยใช้วัดเป็นสถานศึกษาระยะเริ่มแรกนั้นพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นครูด้วย โดยการตั้งโรงเรียนวัดเสนาสนารามหรือโรงเรียนมูลศึกษาสามัญขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘ ต่อมาได้มีการขยายการศึกษาเป็นระดับต่างๆ ได้แก่ ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับฝึกหัดครู โดยใช้บริเวณวัดจัดตั้งโรงเรียนตัวอย่างมณฑลกรุงเก่าเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘

วัดเสนาสนาราม มณฑลกรุงเก่า ขณะที่มีการบูรณะสมัยรัชกาลที่ ๕
จะเห็นน้ำเต็มคลองทั้งด้านหน้าและด้านข้างวัด

ต่อมามีนักเรียนเข้าศึกษาเล่าเรียนในแต่ละระดับจำนวนมากขึ้น และจัดการศึกษาแต่ละระดับแยกออกจากกัน จึงย้ายโรงเรียนออกจากวัดไปก่อตั้งสถานศึกษาในที่แห่งใหม่ ปัจจุบันยังคงเหลืออาคารเรียนชั้นเดียวหลังใหญ่ ซึ่งเดิมเคยเป็นอาคารเรียนของการฝึกหัดครูเมืองกรุงเก่า และเป็นอาคารที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระราชทรัพย์ให้กระทรวงธรรมการ หรือกระทรวงศึกษาธิการในปัจจุบัน ดำเนินการก่อสร้าง เป็นเงินจำนวน ๓๐,๐๐๐ บาท โดยทางวัดได้มอบให้โรงเรียนอยุธยานุสรณ์ โรงเรียนระดับมัธยมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ใช้เป็นอาคารเรียนสืบมา

พระพรหมเทพาจารย์
(บุญรอด พฺรหฺมเทโว)
เจ้าอาวาสที่ ๑

พระธรรมราชานุวัตร
(ต่าย วารโณ)
เจ้าอาวาสที่ ๒

พระพรหมเทพาจารย์
(กล่ำ เหมโก)
เจ้าอาวาสที่ ๓

พระญาณดิลก
(บุญรอด วราสโย)
เจ้าอาวาสที่ ๔

พระพรหมเทพาจารย์
(เย็ก กุสุโม)
เจ้าอาวาสที่ ๕

พระครูโยคานุกูล
(ไสว อมโร)
เจ้าอาวาสที่ ๖

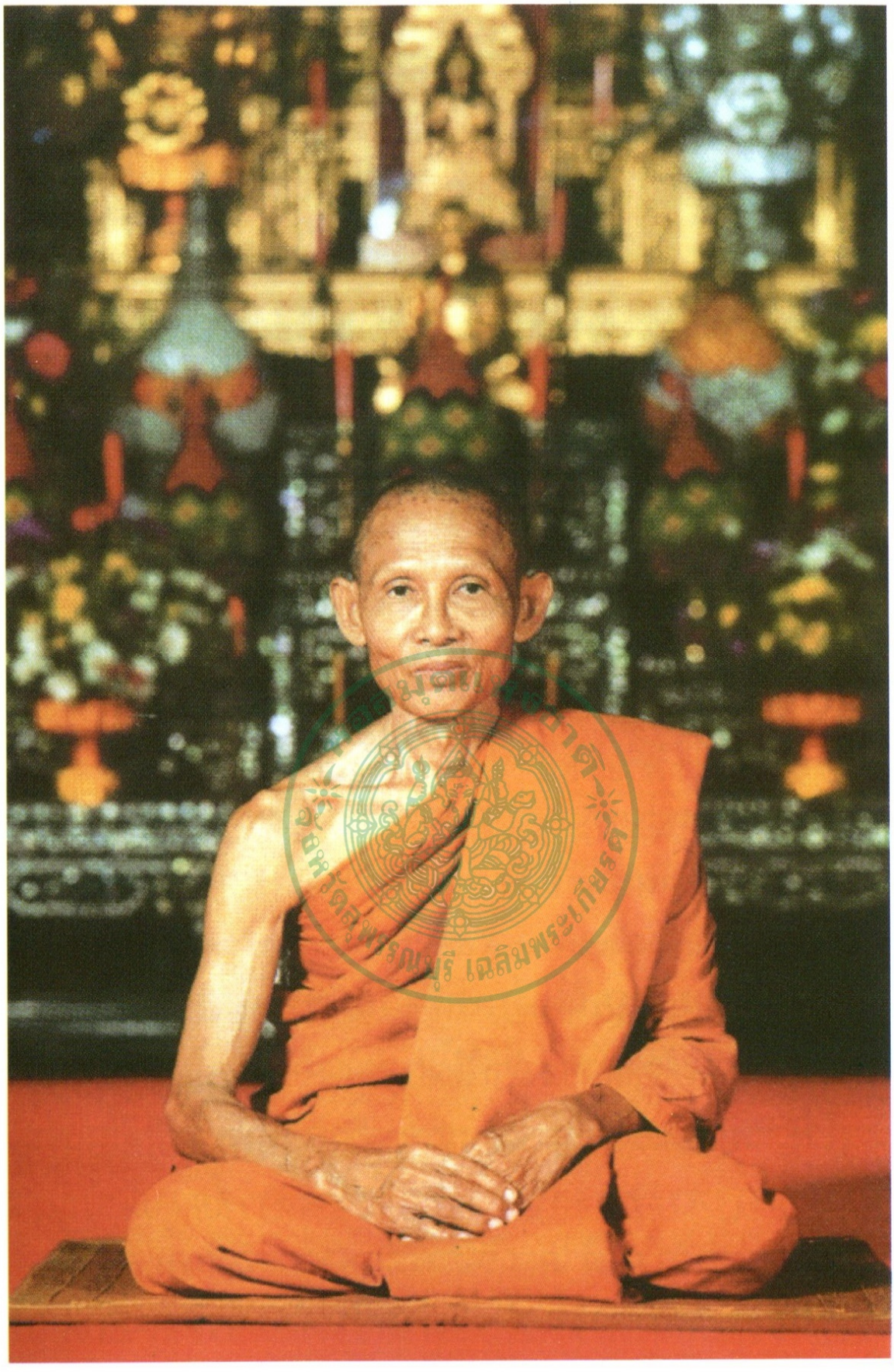
พระราชเมธากร
(หลี สิกฺขากาโม)
เจ้าอาวาสที่ ๗

พระเทพสุทธิโมลี
(ปาน อิสิญาโณ)
เจ้าอาวาสที่ ๘

หอสมุดแห่งชาติ
จังหวัดลพบุรี เฉลิมพระเกียรติ

อดีตเจ้าอาวาสที่ปกครองวัดระหว่าง พ.ศ.๒๔๐๖~๒๕๔๗

พระราชสุทธิโมลี (พินิจ วราจาโร ป.ธ.๕)
เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน

รายนามเจ้าอาวาส

๑. พระพรหมเทพาจารย์ (บุญรอด พุรหฺมเทโว)
พ.ศ. ๒๔๐๖-๒๔๒๔ รวม ๑๘ ปี

๒. พระธรรมราชานุวัตร (ต่าย วารโณ)
พ.ศ. ๒๔๒๔ - ๒๔๔๑ รวม ๑๗ ปี

๓. พระพรหมเทพาจารย์ (กล่ำ เหมโก)
พ.ศ. ๒๔๔๑ - ๒๔๖๔ รวม ๒๓ ปี

๔. พระญาณดิลก (บุญรอด วราสโย)
พ.ศ. ๒๔๖๔ - ๒๔๖๖ รวม ๒ ปี

๕. พระพรหมเทพาจารย์ (เจ็ก กุสุโม)
พ.ศ. ๒๔๖๖ - ๒๔๗๘ รวม ๑๒ ปี

๖. พระครูโยคานุกูล (ไสว อมโร)
พ.ศ. ๒๔๗๘ - ๒๔๘๓ รวม ๕ ปี

๗. พระราชเมธากร (หลี สิกฺขากาโม)
พ.ศ. ๒๔๘๓ - ๒๕๑๖ รวม ๓๓ ปี

๘. พระเทพสุทธิโมลี (ปาน อิสิญาโณ)
พ.ศ. ๒๕๑๖ - ๒๕๔๓ รวม ๒๗ ปี

๙. พระราชสุทธิโมลี (พินิจ วราจาโร)
พ.ศ. ๒๕๔๓ - ปัจจุบัน

เจ้าอาวาสวัดเสนาสนารามราชวรวิหารทุกรูป มีส่วนสำคัญยิ่งในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา และสร้างสรรค์ความเจริญรุ่งเรืองให้แก่วัดในด้านต่างๆ อาทิ การให้การศึกษาอบรมพัฒนาสมอง พัฒนาจิตใจ แก่พระสงฆ์และฆราวาส เพื่อให้เป็นพลเมืองดีของชาติ รวมทั้งการสร้าง บูรณะและปฏิสังขรณ์วัดให้คงความสวยงาม และเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อสืบต่อพระราชศรัทธาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงสถาปนาวัดขึ้นใหม่

โบราณสถาน โบราณวัตถุที่สำคัญ

พระอุโบสถ

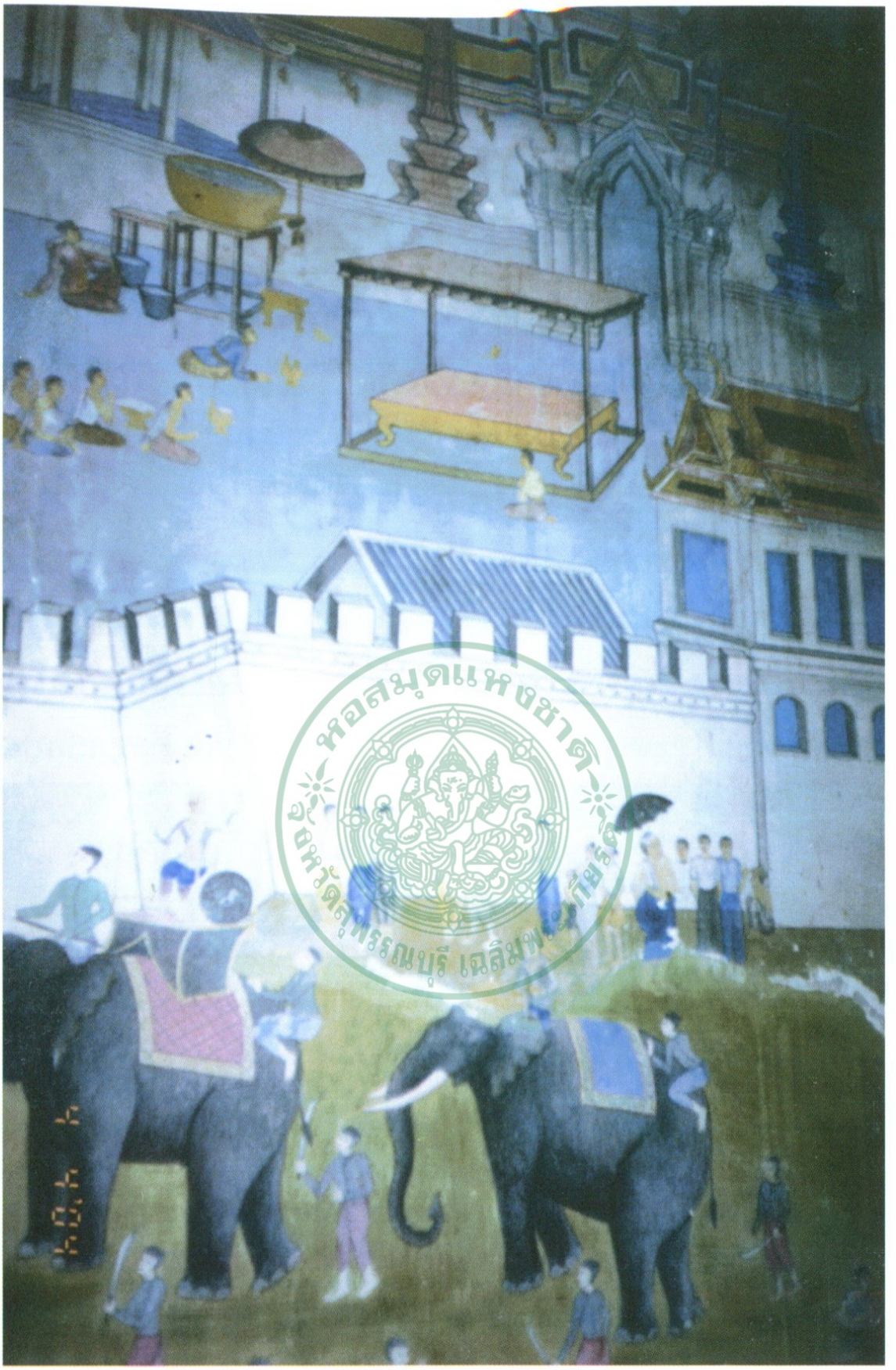
พระอุโบสถ เป็นสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยา ก่ออิฐถือปูน กว้างประมาณ ๓ วา ๒ ศอก ยาวประมาณ ๑๑ วา ๒ ศอก มีมุขหน้าหลัง ที่มุขด้านหน้ามีพระพุทธรูปปูนปั้นประทับยืน หลังคาพระอุโบสถลดระดับสามชั้น มุงกระเบื้องสี มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ทำด้วยไม้ลงรักปิดทองประดับกระจก หน้าบันทั้งด้านหน้าและด้านหลังพระอุโบสถเป็นไม้แกะสลักปิดทองประดับกระจกรูปช้างเอราวัณขนาบด้วยฉัตร เหนือเศียรช้างเอราวัณมีพระราชลัญจกรในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือรูปพระมหามงกุฎ ที่ยอดมีรัศมี พื้นหน้าบันเป็นลายกนก

ภายในพระอุโบสถมีภาพจิตรกรรมฝาผนัง ด้านบนเป็นภาพเทพและอัปสรที่มาบูชาพระประธานระหว่างหน้าต่างเป็นภาพพระราชพิธีสิบสองเดือน ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นภาพวาดในสมัยรัชกาลที่ ๕ โดยได้ต้นแบบและเค้าโครงจากภาพพระราชพิธีสิบสองเดือน ในพระอุโบสถวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพฯ

ลำดับภาพจิตรกรรมฝาผนัง
ในพระอุโบสถวัดเสนาสนารามราชวรวิหาร

(เริ่มจากผนังด้านทิศเหนือของประตูด้านหน้าพระอุโบสถ)

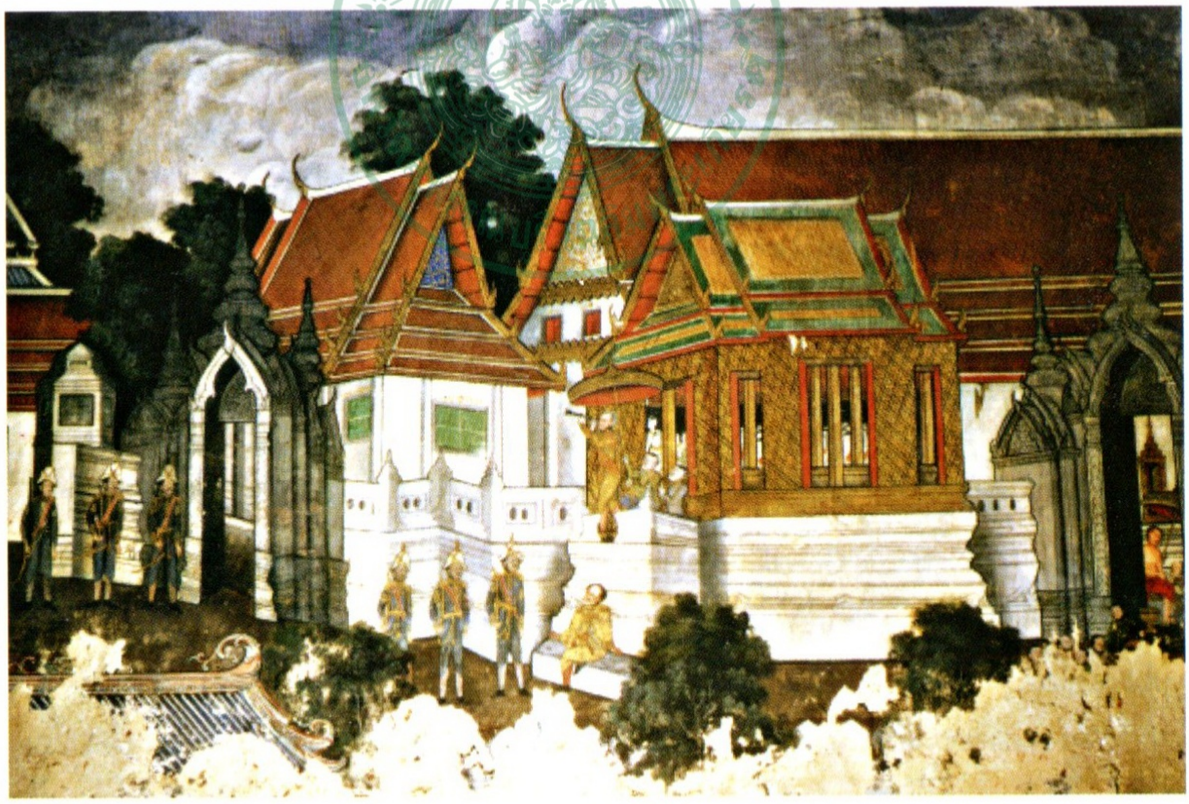
ช่องที่ ๑	พระราชพิธีเดือนห้า	พระราชพิธีสงกรานต์ แสดงภาพขันสาครขนาดใหญ่
ช่องที่ ๒	พระราชพิธีเดือนหก (ภาพบน)	พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ
		พระราชพิธีวิสาขบูชา (ภาพล่าง)
ช่องที่ ๓	พระราชพิธีเดือนเจ็ด	พระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศล ถวายสลากภัต
ช่องที่ ๔	พระราชพิธีเดือนแปด	พระราชพิธีเข้าพรรษา แสดงภาพการบวชนาคหลวง มีการโปรยทานของนาคหลวง
ช่องที่ ๕	พระราชพิธีเดือนเก้า	พระราชพิธีพิรุณศาสตร์ (พิธีการขอฝน)
ช่องที่ ๖	พระราชพิธีเดือนสิบ	พระราชพิธีภัทรบทพิธีสารท กวนข้าวทิพย์
ช่องที่ ๗	พระราชพิธีเดือนสิบเอ็ด	พระราชพิธีคเชนทรัศวสนาน เป็นการแห่สมโภชพญาช้าง
ช่องที่ ๘	พระราชพิธีเดือนสิบสอง	พระราชพิธีลอยพระประทีป
ช่องที่ ๙	พระราชพิธีเดือนอ้าย	พระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศล เลี้ยงขนมเบื้อง
ช่องที่ ๑๐	พระราชพิธีเดือนยี่	พระราชพิธีโล้ชิงช้า (พระราชพิธีตรียัมปวาย)
ช่องที่ ๑๑	พระราชพิธีเดือนสาม	พระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศล เลี้ยงพระตรุษจีน
ช่องที่ ๑๒	พระราชพิธีเดือนสี่	พระราชพิธีสัมพัจฉรฉิน (วันตรุษสุดปี) แสดงภาพการยิงปืนอาฏานา เพื่อขับไล่สิ่งชั่วร้าย

พระราชพิธีเดือน ๕ พระราชพิธีสงกรานต์
แสดงภาพขันสาครขนาดใหญ่

พระราชพิธีเดือน ๓
พระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลเลี้ยงพระตรุษจีน

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงส่องกล้องทอดพระเนตรสุริยุปราคา และพระราชพิธีสรงมุรธาภิเษก

นอกจากนี้ยังมีจิตรกรรมภาพเหตุการณ์ทอดพระเนตรสุริยุปราคาของพระสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อยู่ที่ผนังด้านหน้าพระประธาน เป็นภาพพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงส่องกล้องทอดพระเนตรสุริยุปราคาและภาพการประกอบพระราชพิธีสรงมุรธาภิเษกเพื่อความเป็นสิริมงคลในวันที่เรียกว่า **โมกขบริสุทธิ์** เป็นการดับดวงสว่างเดิมและเปิดดวงสว่างใหม่หลังจากการเกิดสุริยุปราคา

เหนือขอบประตูและหน้าต่างภายในพระอุโบสถทำเป็นกรอบสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในกรอบมีคาถาภาษามคธ ส่วนกรอบประตูและหน้าต่างด้านนอกทุกช่อง ปั้นลายปูนปั้น ลงรัก ปิดทอง ปิดกระจก และปั้นรูปพระมหามงกุฎอยู่ตรงกลางลวดลายปูนปั้น บานประตูและหน้าต่างด้านนอกเป็นลายรดน้ำลงรักปิดทองที่งดงาม พื้นพระอุโบสถปูหินอ่อนยกระดับสองชั้นเป็นอาสน์สงฆ์สำหรับพระสงฆ์ทำสังฆกรรมส่วนหนึ่ง และสำหรับฆราวาสอีกส่วนหนึ่ง

รอบพระอุโบสถมีกำแพงแก้ว มีใบเสมารูปสี่เหลี่ยมสลักจากหินแกรนิต ก่อฐานติดเหนือกำแพงแก้วสี่ทิศ และกึ่งกลางกำแพงแก้วอีกด้านละหนึ่งรวมแปดทิศ ใบเสมาทั้งแปดที่กล่าวแล้วนั้นเป็นเพียงนิมิตรลวงเพื่อสวยงาม นิมิตรพัทธสีมาจริงมีสี่เท่านั้นและอยู่บนกำแพงใหญ่ทั้งหมดเรียกมหาสีมา

มุมด้านทิศเหนือหน้าพระอุโบสถมีหอระฆัง ส่วนด้านทิศใต้มีหอกลอง ซึ่งมีขนาดและรูปทรงเหมือนกันคือ สร้างเป็นหอสูงสองชั้นก่ออิฐถือปูน กว้างยาวด้านละ ๒ วา สูง ๔ วา

พระวิหารพระพุทธไสยาสน์ (ซ้าย) พระวิหารพระอินทร์แปลง (ขวา)

พระวิหาร อยู่ทางทิศตะวันตกด้านหลังพระอุโบสถ ประกอบด้วยพระวิหารพระพุทธไสยาสน์และพระวิหารพระอินทร์แปลง พระวิหารพระพุทธไสยาสน์เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนกว้าง ๒ วา ๓ ศอก ยาว ๖ วาเศษ ส่วนพระวิหารพระอินทร์แปลงเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนเช่นเดียวกัน กว้างประมาณ ๓ วา ยาวประมาณ ๗ วา ด้านหน้าพระวิหารพระพุทธไสยาสน์สู่ทิศตะวันออก แต่ด้านหน้าพระวิหารพระอินทร์แปลงสู่ทิศตะวันตก ด้านหลังของพระวิหารทั้งสองเป็นผนังเดียวกัน หน้าบันพระวิหารทั้งสองเป็นลายปูนปั้นพระราชลัญจกรในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือพระมหามงกุฎ และมีลายกนกล้อมรอบ ด้านหน้าพระวิหารยกเป็นหอขวางแทนมุขเด็จ หน้าบันมีลวดลายเช่นเดียวกับพระวิหาร กรอบประตูหน้าต่างด้านนอกปั้นลายปูนปั้น ลงรักปิดทอง ประดับกระจกทุกช่อง ส่วนบานประตูหน้าต่างด้านนอกเป็นลายรดน้ำลงรักปิดทอง

หอขวางที่สร้างแทนมุขเด็จหน้าพระวิหารพระอินทร์แปลง

ภายในพระวิหารพระพุทธไสยาสน์ มีจิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพดอกไม้บูชาองค์พระพุทธไสยาสน์ ส่วนภายในพระวิหารพระอินทร์แปลงด้านบนเป็นจิตรกรรมฝาผนังภาพทวยเทพและอสูรบูชาองค์พระประธาน ผนังด้านซ้ายและด้านหน้าองค์พระประธานเป็นภาพเกี่ยวกับพระอินทร์และตำนานพระอินทร์ ส่วนผนังด้านขวาและด้านหลังองค์พระประธานเป็นภาพเกี่ยวกับการสร้างวัดเสนาสนาราม ระหว่างช่องหน้าต่างเป็นภาพการดำเนินชีวิตของประชาชนอันเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา สันนิษฐานว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารพระอินทร์แปลงเป็นภาพจิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ ๔ พื้นพระวิหารพระพระอินทร์แปลงปูหินอ่อนและยกระดับเป็นอาสนะสงฆ์ทั้งสองข้างของพระประธาน มีธรรมาสน์หินอ่อนอยู่บนอาสนะสงฆ์ทั้งสองด้าน สำหรับพระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนาสองธรรมาสน์ จึงสันนิษฐานว่าพระวิหารพระอินทร์แปลงคงเคยเป็นวิหารการเปรียญมาก่อน ด้านหลังพระประธานมีคูหาประดิษฐานพระพุทธรูป หน้าคูหาทำเป็นซุ้มสามซุ้มด้วยปูนปั้นลงรักปิดทองประดับกระจก ซุ้มกลางประดิษฐานพระประธาน คือพระอินทร์แปลง ส่วนซุ้มซ้ายขวามีพระอัครสาวกยืนพนมมือ ปั้นด้วยปูนปั้นติดผนังซุ้ม

จิตรกรรมฝาผนังภาพดอกไม้ บูชาพระพุทธไสยาสน์

"งานวัดเสนาสน์" ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารพระอินทร์แปลง

พระเจดีย์

พระเจดีย์ เป็นองค์ประธานของวัด อยู่ด้านหลังพระอุโบสถ เป็นเจดีย์ทรงระฆังคว่ำศิลปะอยุธยา สูงประมาณ ๑๓ วา สร้างบนฐานทักษิณสี่เหลี่ยมจตุรัส ยาวด้านละ ๗ วา ๑ ศอก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้ก่อพระเจดีย์องค์นี้หุ้มพระเจดีย์องค์เดิมครั้งวัดเสื่อบริเวณ โดยรอบองค์พระเจดีย์มีพระเจดีย์องค์เล็กรายล้อมอยู่สามด้าน เป็นเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองสูง ๔ วาเศษ จำนวน ๑๐ องค์

พระสัมพุทธมุนี

พระสัมพุทธมุนี เป็นพระพุทธรูปหล่อ ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ศิลปะอยุธยา ขนาดหน้าตักกว้าง ๒ ศอก ๒ นิ้ว สูงตลอดพระรัศมี ๓ ศอก ๑ นิ้ว ประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถ เหนือพระแท่นปูนปั้นลงรักปิดทองปิดกระจก ด้านหลังพระประธานมีซุ้มเรือนแก้ว ที่ยอดซุ้มเรือนแก้วเป็นรูปพระมหามงกุฎทำเป็นปูนปั้น ลงรักปิดทองปิดกระจกเช่นเดียวกัน เป็นศิลปะปูนปั้นที่งดงามมาก

หอสมุดแห่งชาติ

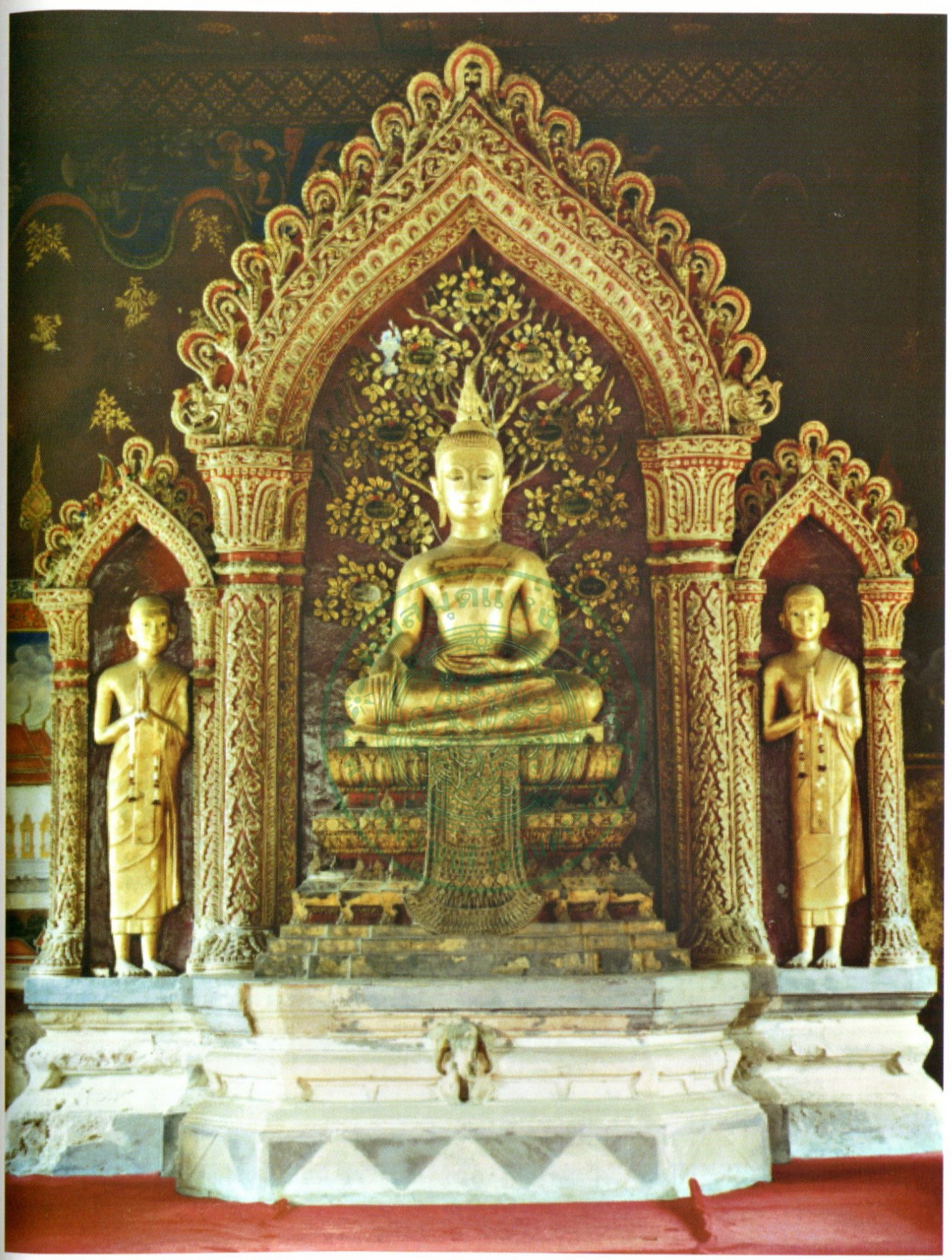

พระพุทธไสยาสน์

พระพุทธไสยาสน์ เป็นพระพุทธรูปนอนสีหไสยาสน์ ศิลปะอยุธยา สลักด้วยศิลาเป็นท่อน นำมาเรียงต่อกัน มีความยาว ๑๔.๑๒ เมตร เดิมประดิษฐานอยู่ที่วัดมหาธาตุ พระนครศรีอยุธยา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้อัญเชิญมาประดิษฐานไว้ที่พระวิหารพระพุทธไสยาสน์ ต่อมาได้มีการบูรณะองค์พระพุทธไสยาสน์โดยการลงรักและปิดทองเพื่อความสวยงามยิ่งขึ้น

พระอินทร์แปลง เป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยโลหะสำริด ปางมารวิชัย ศิลปะล้านช้าง เป็นพระประธานในพระวิหารพระอินทร์แปลง มีขนาดหน้าตักกว้าง ๒ ศอกเศษ สูง ๓ ศอกเศษ ประดิษฐานอยู่บนฐานชุกชี ด้านหลังองค์พระอินทร์แปลงเป็นปูนปั้นซุ้มศรีมหาโพธิ์ พระพุทธรูปองค์นี้สมเด็จพระบวรราชเจ้ากรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ ได้มาจากเมืองเวียงจันทน์ ประเทศลาวในคราวยกทัพไปปราบเจ้าอนุวงศ์ และมีตำนานว่าชาวเมืองเวียงจันทน์มีความศรัทธาร่วมกันสร้างพระพุทธรูปไว้สักการบูชา และเพื่อให้เป็นพระพุทธรูปประจำเมือง โดยทำพิธีหล่อองค์พระนานถึง ๙ วัน ๙ คืน ทองสำริดก็ไม่จับเป็นองค์พระ ต่อมามีชีปะขาวได้มาทำพิธีให้จึงหล่อเป็นองค์พระได้สำเร็จ แต่ชาวเมืองก็ไม่รู้ว่าชีปะขาวมาจากไหน จึงเชื่อกันว่าคงเป็นพระอินทร์แปลงร่างมาสร้างพระพุทธรูปองค์นี้ ชาวเมืองจึงถวายนามพระพุทธรูปว่า **พระอินทร์แปลง**

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริเดิมจะให้นำพระอินทร์แปลงไปประดิษฐานเป็นประธานในพระอุโบสถวัดท่าเกวียน หรือวัดตะเคียน ปัจจุบันคือวัดมหาพฤฒาราม กรุงเทพฯ เนื่องจากเป็นวัดเก่าที่ทรงบูรณะและปฏิสังขรณ์ตั้งแต่ต้นรัชกาล เล่ากันว่ามีมูลเหตุมาจากเมื่อครั้งยังทรงผนวชได้เสด็จมาทรงทอดผ้าป่าที่วัดนี้ พระอธิการแก้ว เจ้าอาวาสซึ่งมีอายุถึง ๑๐๗ ปี ได้ถวายพยากรณ์ว่า **จะได้เป็นเจ้าชีวิตเร็วๆ นี้** ทรงมีพระราชดำรัสตอบว่า **ถ้าได้ครองแผ่นดินจริง จะมาสร้างวัดให้อยู่ใหม่** ดังนั้นเมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์จึงทรงบูรณะวัดใหม่ทั้งอารามเป็นเวลานานถึง ๑๒ ปี แต่ด้วยเหตุใดไม่แจ้งปรากฏว่าโปรดฯ ให้อัญเชิญพระอินทร์แปลงมาประดิษฐานไว้ที่พระวิหารวัดเสนาสนาราม ซึ่งทรงบูรณะใหญ่เช่นกัน แต่แล้วเสร็จก่อนวัดมหาพฤฒารามหลายปี

พระอินทร์แปลง

พระนิรันตราย

พระนิรันตราย เป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยทองเหลืองและกะไหล่ทอง ศิลปะรัตนโกสินทร์ หน้าตักกว้าง ๕ นิ้วกึ่ง สูงตลอดพระรัศมี ๑๐ นิ้ว ปางสมาธินั่งขัดสมาธิเพชร ครองจีวรแบบธรรมยุติกนิกาย คือจีวรริ้ว และพาดสังฆาฏิ มีซุ้มทรงพุ่มมหาโพธิ์ต่างเรือนแก้ว มีอักษรขอมจารึกบนกลีบบัวแสดงพระพุทธคุณ ยอดเรือนแก้วมีรูปพระมหามงกุฎ และมีฐานรององค์พระสำหรับสรงน้ำพระ มีท่อให้น้ำไหลออกทางฐานรูปศีรษะโคอันหมายถึงราชวงศ์โคตมะของพระพุทธเจ้า

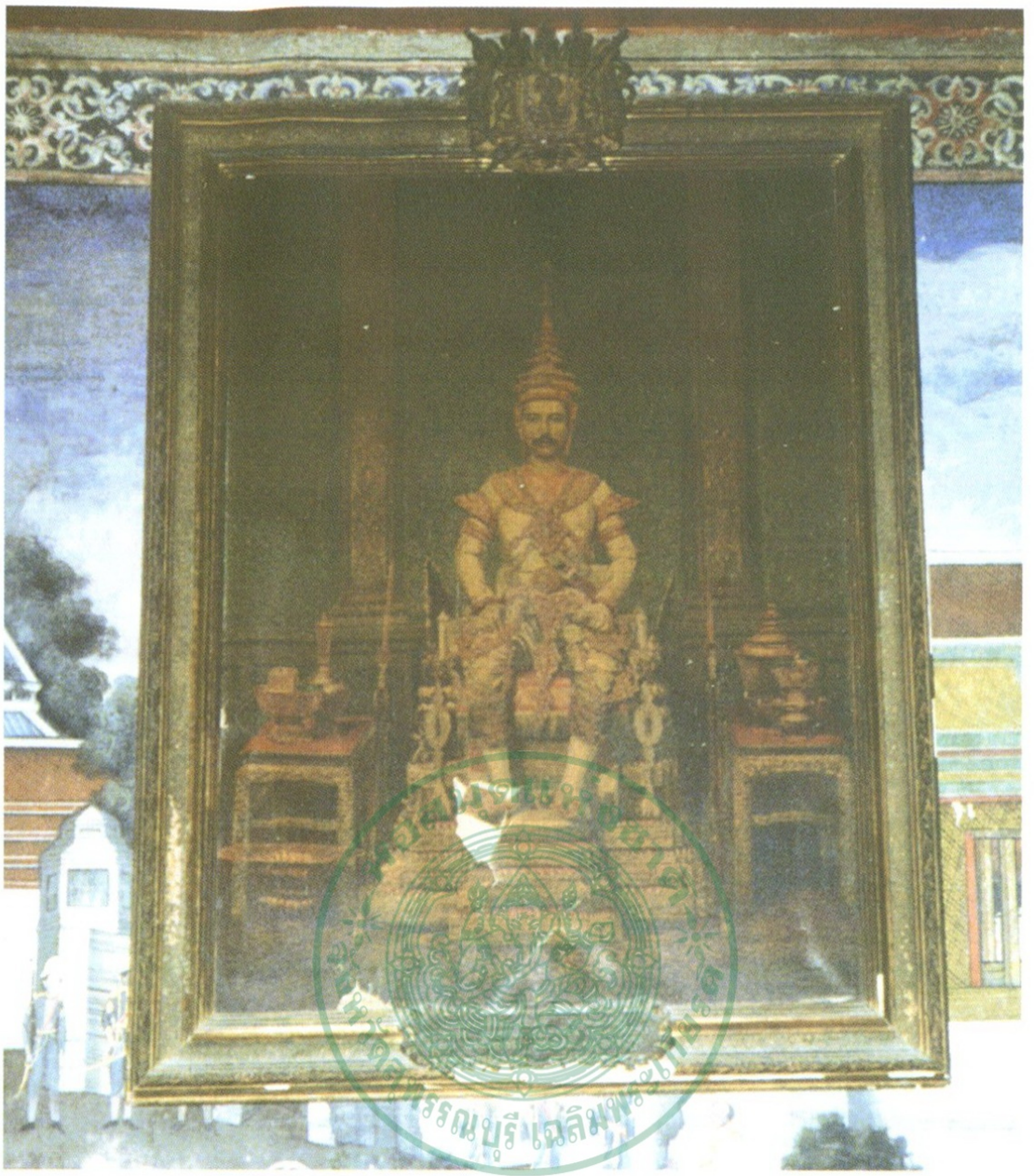
มูลเหตุเดิมของพระนิรันตรายคือ ในปี พ.ศ. ๒๓๙๙ กำนันอินอยู่เมืองปราจีนบุรีฝันไปว่าจับช้างเผือกได้ต่อมาได้ไปขุดมันนกกับนายยังผู้เป็นบุตรที่ชายป่าดงศรีมหาโพธิ์ ได้พบพระพุทธรูปหล่อด้วยทองคำน้ำหนักแปดตำลึง จึงนำไปมอบให้พระเกรียงไกรกระบวนยุทธ์ ปลัดเมืองฉะเชิงเทรา พาเข้ากรุงเทพฯ เพื่อทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดว่าสองพ่อลูกนี้มีกตัญญูต่อพระพุทธศาสนาและพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อขุดได้พระทองคำก็มิได้ยุบหลอมไปเป็นอาณาประโยชน์ และยังมีน้ำใจทูลเกล้าถวาย จึงพระราชทานรางวัลเงินตราแปดชั่ง แล้วโปรดฯให้เจ้าพนักงานเชิญพระพุทธรูปไปเก็บรักษา ณ หอเสถียรธรรมปริตคู่กับพระกริ่งทองคำองค์เล็กอีกองค์หนึ่ง ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๐๓ มีผู้มาโจรกรรมพระกริ่งองค์น้อยไป แต่พระพุทธรูปทองคำองค์นี้ไม่ถูกขโมยไปด้วยทั้งที่องค์ใหญ่กว่า เผอิญให้แคล้วคลาดจากอันตรายเป็นที่อัศจรรย์ถึง ๒ ครั้ง จึงถวายพระนามพระพุทธรูปองค์นี้ว่า **พระนิรันตราย**

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชศรัทธาจัดทำพระนิรันตรายขึ้นเพื่อให้เป็นถาวรวัตถุทางพระพุทธศาสนาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๑ จำนวน ๑๘ องค์เท่ากับปีเสวยราชย์ และยังทรงพระราชดำริจะหล่ออีกปีละองค์ตลอดพระชนม์ชีพ แต่ยังมิทันได้กะไหล่ทองตามพระราชดำริก็ทรงสวรรคต ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดฯให้ช่างดำเนินการกะไหล่ทองต่อจนสำเร็จสมบูรณ์ทั้ง ๑๘ องค์ แล้วพระราชทานไปตามพระอารามฝ่ายธรรมยุต เพื่อให้เป็นเครื่องระลึกถึงองค์ผู้ก่อตั้งธรรมยุติกนิกาย วัดเสนาสนารามจึงได้รับพระราชทานด้วย ทางวัดจะนำมาประดิษฐาน ณ พระอุโบสถในวันรับพระราชทานกฐินหลวงทุกปี

พระพุทธปฏิมาวาสนัฏฐารสมี

พระพุทธปฏิมาวาสนัฏฐารสม์ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถระ) สมเด็จพระสังฆราชลำดับที่ ๑๘ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โปรดสร้างขึ้นเนื่องในมหามงคลสมัยทรงเจริญพระชนมายุครบ ๘๔ พรรษา และเนื่องในโอกาสฉลอง ๒๐๐ ปี กรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๕๒๕ จำนวน ๑๘ องค์ เป็นพระพุทธรูปสำริดกะไหล่ทอง ปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง ๑๘ นิ้ว ทรงประทานแก่วัดเสนาสนาราม ๑ องค์ ทางวัดได้ประดิษฐานไว้ด้านหน้าองค์พระประธานในพระอุโบสถ

พระบรมสาทิสลักษณ์ รัชกาลที่ ๕

พระบรมสาทิสลักษณ์ รัชกาลที่ ๕ ภาพพระบรมสาทิสลักษณ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องต้น เฉลิมพระมหามงกุฎ ประทับเหนือพระราชบัลลังก์ เป็นภาพเขียนสีน้ำมันที่งดงาม มีขนาดกว้าง ๓๗ นิ้ว ยาว ๔๗ นิ้ว กรอบเป็นไม้สักจำหลักลายด้านบนมีตราแผ่นดิน ส่วนด้านล่างจารึกพระปรมาภิไธย พระบรมสาทิสลักษณ์นี้ประดิษฐาน ณ ผนังด้านหน้าภายในพระอุโบสถ

ศาลาเปลื้องเครื่อง หรือ ศาลาดิน

ศาลาเปลื้องเครื่อง หรือ ศาลาดิน ตั้งอยู่ด้านในกำแพงพัทธสีมาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของพระอุโบสถ ด้านหน้าสู่ทิศตะวันตก ด้านหลังติดกำแพงพัทธสีมา สร้างสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เดิมเป็นศาลาโถง ผนังด้านหลังก่ออิฐฉาบปูน และมีช่องกระเบื้องเคลือบฉลุลายจีน พื้นศาลาสูงกว่าระดับพื้นดินเพียงเล็กน้อย หลังคาเป็นเครื่องไม้มุงกระเบื้อง เดิมเป็นที่สำหรับพระมหากษัตริย์ประทับเปลี่ยนเครื่องทรงก่อนเสด็จเข้าสู่พระอุโบสถ ต่อมาศาลานี้ชำรุดทรุดโทรมลงมากจึงต้องรื้อและสร้างขึ้นใหม่บนรากฐานเดิม แล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๗ โดยสร้างเป็นศาลาโถง ก่ออิฐถือปูน ที่หน้าบันของศาลาทั้งสองด้าน ปั้นปูนปั้นรูปพระมหามงกุฎ มีฉัตรสองข้าง ล้อมรอบด้วยพวงมาลัย

ในบริเวณใกล้เคียงกันแต่อยู่ด้านนอกกำแพงพัทธสีมา มีเกยพระราชยาน สำหรับพระมหากษัตริย์เสด็จประทับเสลี่ยงคานหามเสด็จลงเมื่อเสด็จมาถึงและเสด็จขึ้นเมื่อเสด็จกลับ

คณะตึก

คณะตึก อยู่ทางทิศเหนือของพระวิหาร สร้างตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เดิมเป็นกุฏิสำหรับเจ้าอาวาส มีลักษณะเป็นกลุ่มกุฏิที่สร้างบนฐานเดียวกันและยกระดับพื้นกุฏิสูง จึงมีใต้ถุนกุฏิ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน มีกุฏิใหญ่อยู่ทางทิศตะวันออกเป็นกุฏิเจ้าอาวาส และมีกุฏิที่สร้างต่อเนื่องกันไปทางทิศเหนือ ทิศตะวันตก และทิศใต้ รวม ๖ หลังๆ ละ ๒ ห้องบ้าง ๓ ห้องบ้าง เป็นกุฏิสำหรับพระลูกวัด กลางคณะตึกมีศาลาโถง คณะตึกนี้มีกำแพงล้อมเชื่อมติดต่อกับแนวกุฏิ และมีซุ้มประตู ๓ ด้าน

หอพระไตรปิฎก หรือ หอไตร

หอพระไตรปิฎก หรือหอไตร อยู่ต่อคณะตึกด้านทิศตะวันออก หอพระไตรปิฎกเดิมที่สร้างตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นอาคารทรงไทยยกพื้นสูง สร้างด้วยไม้ มีเฉลียงรอบหลังคามุงกระเบื้อง ต่อมาชำรุดทรุดโทรมลงมาก ทางวัดได้รื้อและสร้างขึ้นใหม่เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนสองชั้น มีช่อฟ้าใบระกา ที่หน้าบันเป็นไม้แกะสลักรูปพระมหามงกุฎ ปิดทองประดับกระจก ยังคงรักษารูปแบบหน้าบันเดิม การก่อสร้างหอพระไตรปิฎกหลังใหม่ดำเนินการในสมัยพระราชเมธากร (หลี สิกฺขากาโม) เป็นเจ้าอาวาส ปัจจุบันจัดทำเป็นห้องสมุดของวัด และเป็นที่ตั้งสำนักงานเสนาสนารามมูลนิธิด้วย

ศาลาการเปรียญ

ศาลาการเปรียญ อยู่ต่อหอพระไตรปิฎกด้านทิศตะวันออกใกล้ประตูกำแพงพัทธสีมาทางด้านหน้าวัด สร้างสมัยพระราชเมธากร (หลี สิกฺขากาโม) เป็นเจ้าอาวาส บริเวณที่สร้างศาลาการเปรียญนี้เดิมเป็นสระน้ำ และบริเวณใกล้เคียงมีพระตำหนัก ๒ หลัง ทรงปั้นหยาหลังหนึ่ง ทรงมนิลาอีกหลังหนึ่ง สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ และสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัดบวรนิเวศวิหารได้เคยเสด็จมาประทับ ณ พระตำหนักแห่งนี้เสมอๆ ซึ่งต่อมาพระตำหนักทั้งสองหลังได้ชำรุดทรุดโทรมลงไปตามกาลเวลา จึงรื้อพระตำหนักและถมสระน้ำ แล้วสร้างศาลาการเปรียญหลังใหญ่ขึ้นแทนที่ เพื่อให้เหมาะสมกับจำนวนพุทธศาสนิกชนที่มาร่วมทำบุญในวันสำคัญๆ ทางพระพุทธศาสนา การสร้างศาลาการเปรียญแล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๔๘๗

ในการรื้อพระตำหนักเพื่อสร้างศาลาการเปรียญครั้งนั้น พระราชเมธากร (หลี สิกฺขากาโม) ได้ปรึกษากรมศิลปากร และเมื่อสร้างเสร็จสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ วัดบวรนิเวศวิหาร เสด็จมากราบพระประธานในพระอุโบสถแล้ว เสด็จขึ้นชมศาลาการเปรียญ ทรงมีพระดำรัสว่า **ถ้าพูดถึงเกียรติแล้ว พระตำหนักเขาให้เกียรติมากกว่า แต่ถ้าพูดถึงประโยชน์ที่วัดจะได้ในกาลภายหน้า ศาลาของคุณมีประโยชน์มากกว่า**

เกยพระราชยาน อยู่บริเวณนอกกำแพงพัทธสีมาด้านทิศตะวันออก

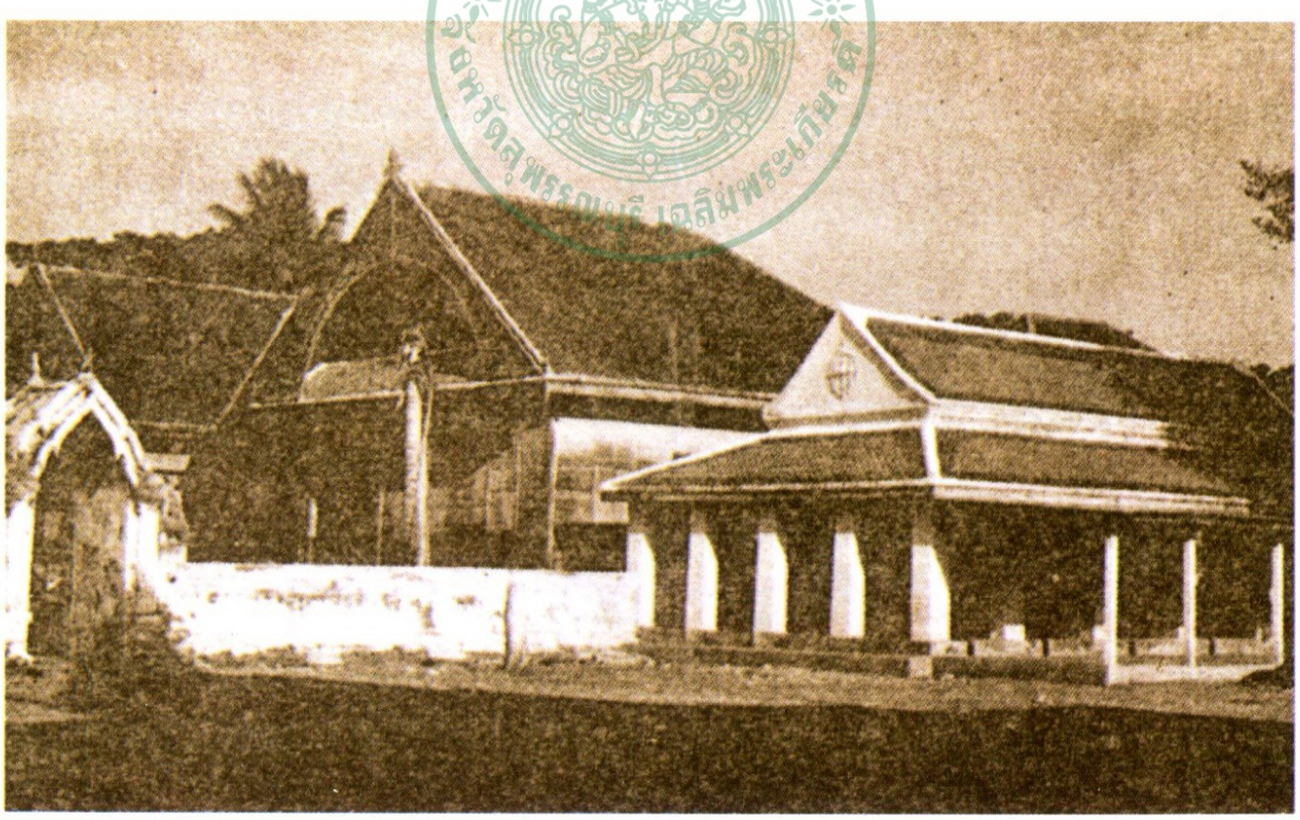

ตึกพระญาณดิลก หรือ กุฏิเจ้าคุณอาจารย์

ตึกพระญาณดิลก หรือ กุฏิเจ้าคุณอาจารย์ ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกของพระอุโบสถ นอกกำแพงพัทธสีมา หันหน้าสู่ทิศตะวันตก เป็นกุฏิที่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถระ) ทรงบูรณะปรับปรุงกุฏิเจ้าคุณอาจารย์พระญาณดิลก (บุญรอด วราสโย) เจ้าอาวาสวัดเสนาสนาราม ลำดับที่ ๔ ซึ่งเป็นพระศีลาจารย์เมื่อครั้งสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราชทรงอุปสมบท ณ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม การบูรณะปรับปรุงเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘

โรงเรียนปริยัติธรรม หรือ โรงเรียนนักธรรมคณะกรุงเก่า

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ประทานพระราชทรัพย์ให้พระญาณดิลกครั้งยังเป็นพระครูโยคานุกูล เพื่อดำเนินการก่อสร้างโรงเรียนนักธรรมคณะกรุงเก่าเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ เป็นอาคารไม้ชั้นเดียว มีมุขด้านหน้าสองข้าง ต่อมาคุณหญิงนิกรกิตติการ (ลม่อม) พร้อมด้วยทายกทายิกา ได้จัดสร้างโรงเรียนปริยัติธรรมขึ้นอีกหลังหนึ่งชื่ออาคารลม่อม บุญนิธิ เป็นอาคารไม้ทรงปั้นหยาสองชั้นมีมุขหน้า หลังคามุงกระเบื้องซีเมนต์ สำหรับอาคารโรงเรียนปริยัติธรรมหลังเดิมได้ชำรุดทรุดโทรมลงมากจนไม่สามารถใช้การได้ต่อไป จึงต้องรื้อแล้วสร้างขึ้นใหม่เป็นตึกสองชั้นเพื่อให้ใช้พื้นที่ได้มากขึ้น แต่ยังคงขนาดเท่าเดิม และรักษาลวดลายประกอบหน้าบันของเดิมไว้ทั้งหมด โดยสร้างแล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๑

โรงเรียนนักธรรมคณะกรุงเก่า และศาลาดิน (เดิม)

โรงเรียนนักกรรมคณะกรุงเก่า

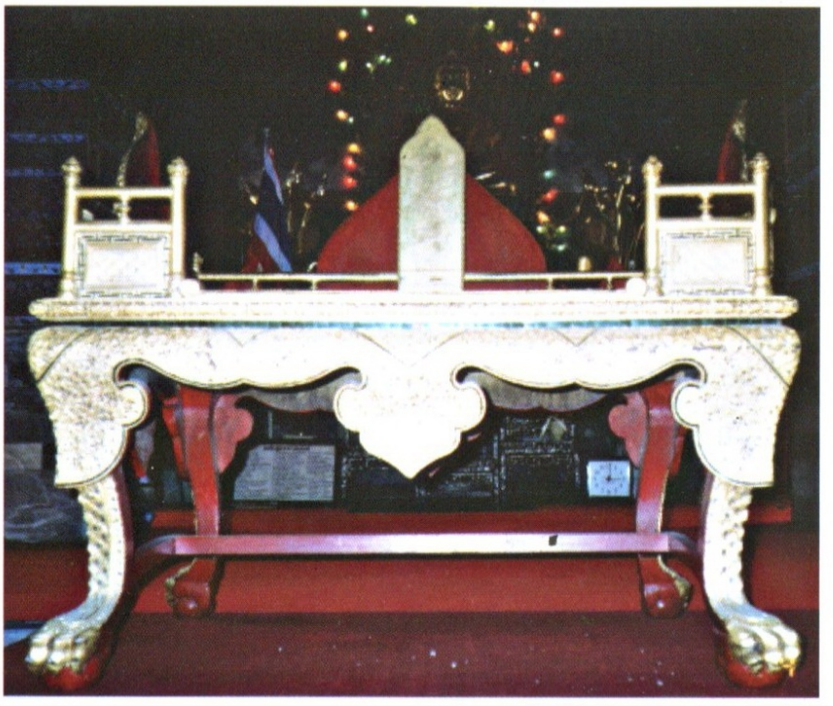

อาคารลม่อม บุญนิธิ

ฌาปนสถาน อยู่ทางทิศตะวันตกในบริเวณด้านหลังวัดนอกกำแพงพัทธสีมา เริ่มสร้างในสมัยพระราชเมธากร (หลี สิกฺขากาโม) เป็นเจ้าอาวาส โดยท่านมอบหมายให้พระเทพสุทธิโมลี (ปาน อิสิญาโณ) ในขณะดำรงสมณศักดิ์พระครูโยคานุกูล เป็นผู้ควบคุมดูแลอำนวยการจนสำเร็จดังปรากฏในปัจจุบัน พุทธศาสนิกชนเลื่อมใสศรัทธาในพระครูโยคานุกูล ได้ร่วมสร้างศาลาบำเพ็ญกุศลถึง ๑๐ หลังๆ แรกคือศาลาราชเมธากรรังสรรค์ สร้างเมื่อพ.ศ. ๒๕๐๖

ฌาปนสถานในงานพระราชทานเพลิงศพ
พระเทพสุทธิโมลี (ปาน อิสิญาโณ) เจ้าอาวาสลำดับที่ ๘
เมื่อวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๔

ธรรมาสน์ (ด้านหน้า)

ธรรมาสน์ (ด้านหลัง)

ธรรมาสน์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานธรรมาสน์สำหรับพระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนาในพระอุโบสถ เป็นธรรมาสน์ชั้นเอก และเป็นธรรมาสน์ไม้แกะสลักลวดลายปิดทองประดับกระจกสวยงามมาก มีพระปรมาภิไธยย่อ จ.ป.ร. อยู่ที่พนักพิงด้านหลังของธรรมาสน์

เรือแหวด เป็นเรือไม้สักแบบโบราณ ขนาดสองแจว มีหลังคาและมีหน้าต่างเป็นบานเลื่อนข้างลำเรือทั้งสองด้าน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทาน เพื่อให้เป็นเรือเสริมยศเสริมตำแหน่งแก่พระธรรมราชานุวัตร (ต่าย วารโณ) เจ้าอาวาสลำดับที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘ ภายหลังไม่ได้ใช้งานและผุพังลง พระราชสุทธิโมลี (พินิจ วราจาโร) ขณะดำรงสมณศักดิ์พระประสาธน์สารคุณ รักษาการเจ้าอาวาส ได้ดำเนินการซ่อมเสร็จ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๔ ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่บริเวณใต้ถุนศาลาการเปรียญ ซึ่งยังไม่เหมาะสมนัก ดังนั้นทางวัดร่วมกับเสนาสนารามมูลนิธิจึงมีโครงการที่จะจัดสร้างศาลาพิพิธภัณฑ์ของวัดขึ้น โดยรวบรวมเรือแหวดและเรือเก่าของวัดที่มีอยู่ รวมทั้งของเก่าของวัด เพื่อนำมาตั้งแสดงให้ประชาชนที่สนใจได้ชมต่อไป

เรือแหวด

งานประจำปีที่สำคัญ

วัดเสนาสนารามราชวรวิหาร มีการจัดงานประจำปีของวัดในวาระต่างๆ อาทิ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันถวายพระเพลิงพระพุทธเจ้า วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา และวันออกพรรษา จะมีการทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ และเวียนเทียน (ยกเว้นวันเข้าพรรษา และวันออกพรรษา ไม่มีการเวียนเทียน) ส่วนวันธรรมสวนะตามปฏิทินปักขคณนาจะมีการแสดงพระธรรมเทศนาในพระอุโบสถ หากเป็นวันธรรมสวนะที่อยู่ในระหว่างเข้าพรรษาก็จะมีการทำบุญตักบาตรด้วย

สำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีไทย ทางวัดจะจัดให้มีการทำบุญตักบาตรและสรงน้ำพระในวันสงกรานต์ มีการทำบุญตักบาตรในวันสำคัญที่เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ คือ วันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และวันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระบรมราชินีนาถ และเพื่อแสดงความกตัญญูกตเวทีต่ออดีตเจ้าอาวาสทุกรูป ทางวัดจะจัดงานบำเพ็ญกุศลเพื่ออุทิศถวายในวันที่ ๑๗ มีนาคมของทุกๆ ปี และเนื่องจากทางราชการได้กำหนดให้วัดเสนาสนารามราชวรวิหาร เป็นสถานที่จัดสอบธรรมสนามหลวงฝ่ายธรรมยุติกนิกายของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในวันแรม ๒ ค่ำ เดือน ๑๒ ของทุกปี ทางวัดได้จัดถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์และสามเณรที่มาสอบด้วย

กล่าวได้ว่าวัดเสนาสนารามราชวรวิหารมีความสำคัญทั้งในการสืบต่อบวรพุทธศาสนา และเคยเป็นสถานที่เริ่มแรกที่ได้จัดการศึกษาพื้นฐานให้แก่เยาวชนเมืองกรุงเก่า ช่วยหล่อหลอมให้เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาบ้านเมืองในกาลต่อมาอย่างน่าสรรเสริญ

อนึ่ง การบูรณปฏิสังขรณ์พระอุโบสถในสมัยพระเทพสุทธิโมลี (ปาน อิสิญาโณ) เป็นเจ้าอาวาสนั้น ยังไม่ได้ทำพิธียกช่อฟ้า ต่อมาในสมัยพระราชสุทธิโมลี (พินิจ วราจาโร) เป็นเจ้าอาวาสได้ดำเนินการปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ และสถานที่สำคัญๆ ในบริเวณใกล้เคียงพระอุโบสถ เพื่อจัดงานพิธียกช่อฟ้าพระอุโบสถให้เสร็จสมบูรณ์ในปีที่มีวาระสำคัญยิ่งถึง ๒ ประการ คือ **๒๐๐ ปี พระราชสมภพในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และปีมหามงคลเฉลิมพระชนมายุ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ**

การบูรณะพระอุโบสถและสถานที่สำคัญบริเวณใกล้เคียง

ด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงสถาปนาวัดเสนาสนาราม และเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ วัดเสนาสนารามราชวรวิหาร จึงจัดงานพิธียกช่อฟ้าพระอุโบสถในวันที่ ๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๗ เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลในวโรกาสสำคัญยิ่งนี้ และเพื่อสืบต่อพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสถาพร ตลอดไป

หอสมุดแห่งชาติจังหวัดสุพรรณบุรี เฉลิมพระเกียรติ

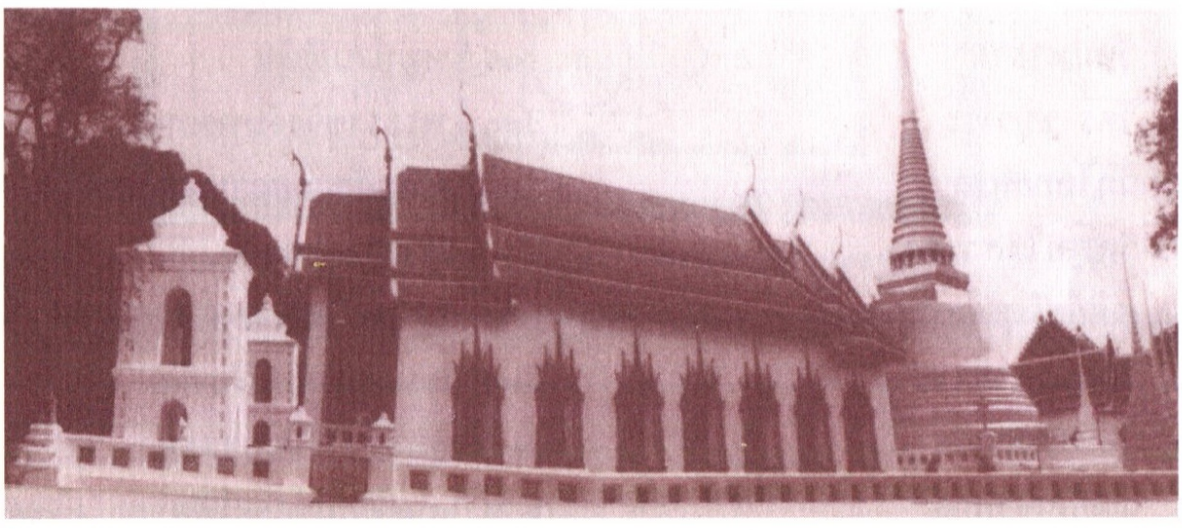
WAT SENATSANARAM RACHAWORAWIHAN

Wat Senatsanaram Rachaworawihan stands on the site of an ancient temple called Wat Sua. This temple is located behind The Chandra - kasem Palace.

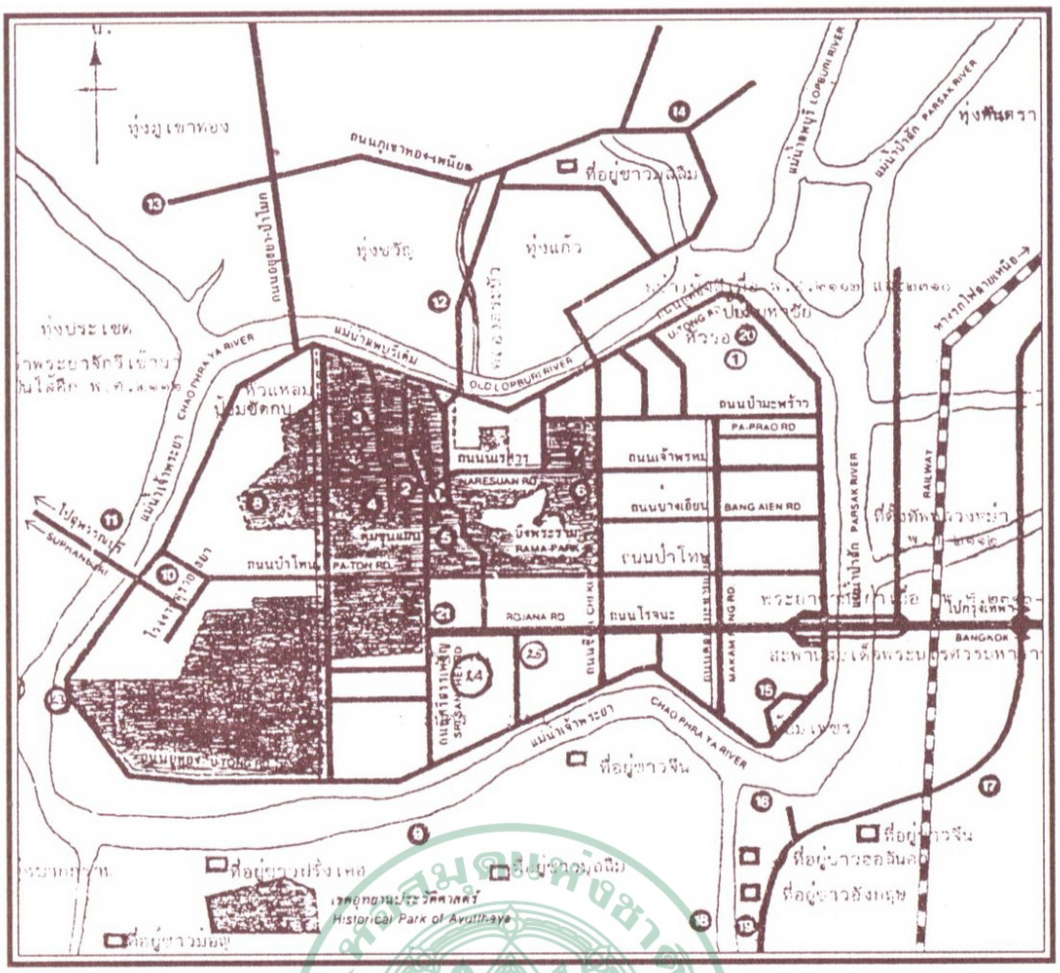
Wat Senatsanaram was built and named by King Mongkut in 1863 A.D. and renovated by King Chulalongkorn in 1884 A.D.

In 1885 A.D. a school named Wat Senatsanaram School providing basic education for people in Ayutthaya was established at Wat Senatsanaram. Later in 1905 A.D. Wat Senatsanaram School was changed into Monthon Krung Kao Model School aiming to provide education from elementary, secondary to teacher training levels. In 1941 A.D. each education level was finally moved to its own new building site.

The main attractions include Phra Ubosoth with the presiding Buddha image named Phra Samphuttha Muni, mural paintings, a canvas portraying King Chulalongkorn ; two viharas in which two sacred Buddha images : Phra Phuttha Sai - yat and Phra Inplaeng are enshrined ; a pulpit and a teakwood boat, two gifts from King Chulalongkorn.

ม14.3135
ท535
๒๔๗๐ 26027 ๓๗

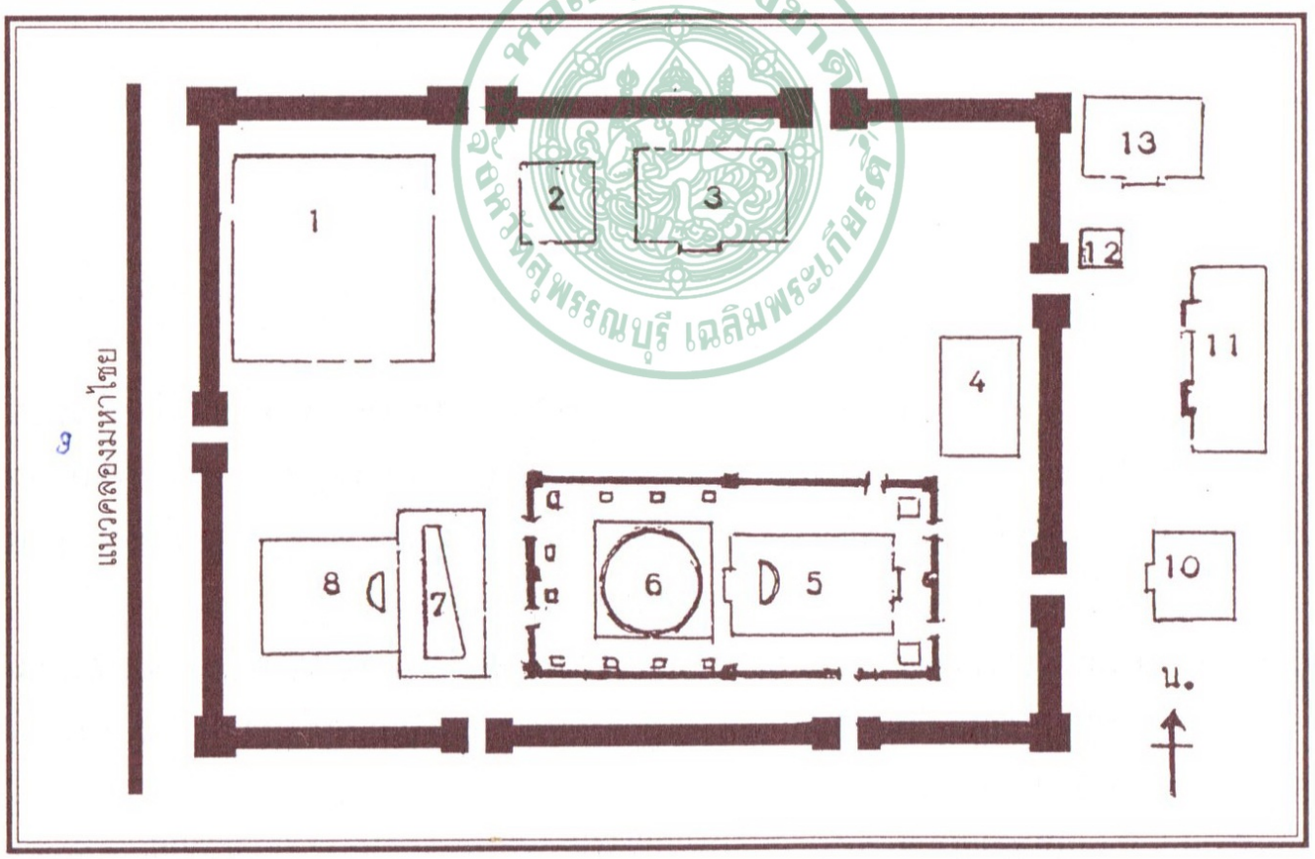
แผนผังแสดงที่ตั้งวัดเสนาสนารามราชวรวิหาร

๑. วัดเสนาสนารามราชวรวิหาร
๒. วัดพระศรีสรรเพชญ
๓. พระราชวังโบราณ
๔. วิหารพระมงคลบพิตร
๕. วัดพระราม
๖. วัดมหาธาตุ
๗. วัดราชบูรณะ
๘. วัดโลกยสุธา
๙. วัดพุทไธศวรรย์
๑๐. เจดีย์ศรีสุริโยทัย
๑๑. วัดกษัตราธิราช
๑๒. วัดหน้าพระเมรุ
๑๓. เจดีย์ภูเขาทอง
๑๔. เพนียดคล้องช้าง
๑๕. วัดสุวรรณดาราราม
๑๖. วัดพนัญเชิง
๑๗. วัดใหญ่ชัยมงคล
๑๘. หมู่บ้านโปรตุเกส
๑๙. หมู่บ้านญี่ปุ่น
๒๐. พระราชวังจันทรเกษม
๒๑. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา
๒๒. วัดไชยวัฒนาราม
๒๓. พระตำหนักสิริยาลัย
๒๔. ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม
๒๕. ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา

สำนักวัฒนธรรม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

แผนผังวัดเสนาสนารามราชวรวิหาร โดยสังเขป
แสดงที่ตั้งสถานที่สำคัญ

๑. คณะตึก
๒. หอพระไตรปิฎก หรือหอไตร
๓. ศาลาการเปรียญ
๔. ศาลาเปลื้องเครื่อง
หรือศาลาดิน
๕. พระอุโบสถ
๖. พระเจดีย์
๗. พระวิหารพระพุทธไสยาสน์
๘. พระวิหารพระอินทร์แปลง
๙. ฌาปนสถาน
๑๐. ตึกพระญาณดิลก หรือ
กุฏิเจ้าคุณอาจารย์
๑๑. โรงเรียนปริยัติธรรม หรือ
โรงเรียนนักธรรมคณะกรุงเก่า
๑๒. เกยพระราชยาน
๑๓. โรงเรียนปริยัติธรรม
(อาคารลม่อม บุญนิธิ)

หอสมุดแห่งชาติ อยุธยา สุพรรณบุรี เฉลิมพระเกียรติ

บรรณานุกรม

การต่างประเทศ, กระทรวง **ที่ระลึกงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน ณ วัดเสนาสนาราม ราชวรวิหาร พ.ศ. ๒๕๔๖**

คุรุสภา **พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๓๘** โรงพิมพ์คุรุสภา พระนคร พ.ศ. ๒๕๑๒

ฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร **การพระราชพิธีสิบสองเดือนในจิตรกรรมฝาผนังวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพมหานคร** สารนิพนธ์ทางการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา ๒๕๔๖

ชัย เรืองศิลป์ **ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. ๒๓๕๒ - ๒๔๕๓ ด้านสังคม** ห้างหุ้นส่วนจำกัด กิตติวรรณ (แผนกการพิมพ์) กรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๕๑๙

ชัยมงคล อุดมทรัพย์ **พระพุทธรูปบูชา** สำนักงานเสริมวิทย์บรรณาคาร พระนคร พ.ศ. ๒๕๐๖

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา **ตำนานพระพุทธรูปสำคัญ** อมรการพิมพ์ กรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๕๑๖

พรหมเทพาจารย์ (กุสุโม), พระ **ประวัติวัดเสนาสนาราม พระนครศรีอยุธยา ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพท่านเจ้าคุณพรหมเทพาจารย์ (กุสุโม)** โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย พระนคร พ.ศ. ๒๔๗๙

มรดกโลก จำกัด, บริษัท **ขอเชิญร่วมสมทบทุนบูรณะเจดีย์วัดเสนาสนาราม จ.พระนครศรีอยุธยา (แผ่นพับ)**

โยคานุกูล (ปรุง ญาณคุตโต), พระครู **ประวัติวัดเสนาสนาราม ที่ระลึกในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๓๒ พระครูโยคานุกูลได้รับการพิจารณาเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวงชั้นพิเศษ** โรงพิมพ์เทียนวัฒนา พระนครศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๕๓๒

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๐ ฉบับจดหมายเหตุงานพระศพสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสโน วาสน์ นิลประภา ป.ธ.๔) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ตอนพิเศษ วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๓๖

ราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, สถาบัน พระพุทธเจ้าหลวงกับชาวกรุงเก่า โรงพิมพ์เทียนวัฒนา พระนครศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๕๔๑

ราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, สถาบัน **๙๖ ปี สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา** สำนักพิมพ์สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๕๔๕

วรนันทน์ ชัชวาลทิพากร **พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง** สำนักพิมพ์ทิพากร กรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๕๔๓
ศิลปากร, กรม **คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง** สำนักพิมพ์คลังวิทยา กรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๕๓๔
ศิลปากร, กรม **นำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรเกษม ๑๐๐ ปี โบราณคดีพิพิธภัณฑ์** โรงพิมพ์เทียนวัฒนา พระนครศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๕๔๕
สยามมินทร์ **พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา** สำนักพิมพ์คลังวิทยา กรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๕๑๖
เสนาสน์, วัด **อนุสรณ์คณะศิษย์วัดเสนาสน์ได้รับพระราชทานถวายผ้าพระกฐิน พ.ศ. ๒๕๐๑**
เสนาสนาราม, วัด **เสนาสนสมโภชอนุสรณ์ งานฉลองอายุครบ ๑๐๐ ปี** โรงพิมพ์แสงศิลป์ พ.ศ. ๒๕๐๖
เสนาสนาราม, วัด **อนุสรณ์ฉลองนิธิวัดเสนาสนาราม ๓ กันยายน ๒๕๐๙** โรงพิมพ์แพร่การช่าง พระนคร พ.ศ. ๒๕๐๙
เสนาสนาราม, วัด **อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระราชเมธากร (หลี สิกขากามเถร) ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๖** โรงพิมพ์เทียนวัฒนา พระนครศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๕๑๖
เสนาสนารามราชวรวิหาร, วัด **ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทานสมณศักดิ์แก่พระครูพรหมเทพาจารย์ (พินิจ วราจาโร ป.ธ.๕) ที่พระประสาธน์สารคุณ ๕ ธันวาคม ๒๕๓๘**
เสนาสนารามราชวรวิหาร, วัด **อนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพพระเทพสุทธิโมลี (ปาน อิสิญาโณ โพธิกุล) อดีตเจ้าอาวาสวัดเสนาสนารามราชวรวิหาร ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๔** โรงพิมพ์เทียนวัฒนา พระนครศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๕๔๔

ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

พระราชสุทธิโมลี (พินิจ วราจาโร ป.ธ.๕) — *เจ้าอาวาสวัดเสนาสนารามราชวรวิหาร*
พระครูจินดาภิรัต (จินดา อโสโก ป.ธ.๕) — *ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ผ.จ.ล.ชั้นพิเศษ*
พระครูวิบูลสมณวัตร (บุญมั่น ปุญญถิโร) — *ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ผ.จ.ล.ชั้นเอก*
พระครูสุวรรณธรรมรังสี (อภิชาติ สิลวฑฺโฒ) — *ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ผ.จ.ล.ชั้นโท*
พระมหาทองสา นาถวิริโย ป.ธ.๖ — *วัดเสนาสนารามราชวรวิหาร*

และ

ผศ.ระยับศรี กาญจนะวงศ์ *ผศ.พนอ เพ็ชรสม* *สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา*

ช่อฟ้าพาสุข

วัดเสนาสนารามงามเด่น
วัดธรรมยุตสุดล้ำธรรมวินัย
เดิมชื่อวัดเสื่อเป็นประวัติ
การก่อสร้างสวยหรูดูงามตา
พระราชสุทธิโมลีเป็นเจ้าอาวาส
จริยาวัตรเรียบร้อยทั้งถ้อยคำ
คุณชม้อย สินธุ์ประเสริฐ เทิดหนุน
ร่วมด้วยชาวประชาสาธุชน
ด้วยเดชะกุศลผลบุญ
สิ้นเคราะห์สิ้นโศกสิ้นโรคภัย
ขออำนาจคุณพระตรัยรัตน์
หมู่อมิตรที่คิดร้ายมุ่งหมายปอง
ให้มีชื่อปรากฏทั้งยศทรัพย์
คนเคารพนบไหว้ทั้งกายใจ
ให้ชีวิตสูงเด่นเช่นช่อฟ้า
จิตสว่างสงบพบนิพพาน

ผู้พบเห็นเกิดศรัทธาพาเลื่อมใส
องค์ไท้ ร.๔ สถาปนา
มีส่วนสัดงดงามตามเนื้อหา
ผู้รักษาเลิศล้ำนำศีลธรรม
ท่านสามารถพูดจาพาเลิศล้ำ
ช่วยน้อมนำศรัทธาประชาชน
หวังผลบุญยกช่อฟ้าพากุศล
ต่างคนมาร่วมช่วยด้วยน้ำใจ
ช่วยค้ำจุนญาติมิตรจิตผ่องใส
คิดสิ่งใดขอให้สมอารมณ์ปอง
จงป้องปัดมลทินสิ้นทั้งผอง
ให้ขุ่นข้องแพ้พ่ายมลายไป
เงินนับหมื่นล้านบานไสว
ขอให้ไกลจากกิเลสอาเพศมาร
มีธัมมาเกื้อกูลเป็นมูลฐาน
เบิกบานด้วยพระธรรมช่วยค้ำจุน

พจน์ พูลสวัสดิ์
ร้อยกรอง

นางชมัอย สินธุ์ประเสริฐ

ผู้อุปถัมภ์ในการยกช่อฟ้าพระอุโบสถ วัดเสนาสนารามราชวรวิหาร

จำนวนเงิน ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท

ผู้อุปถัมภ์ในการพิมพ์หนังสือ

มูลนิธิพระมงคลบพิตร ๒๕,๐๐๐ บาท

รายละ ๑๐,๐๐๐ บาท

๑. พระราชสุทธิโมลี (พินิจ วราจาโร)
๒. อาจารย์อุทัย อาจารย์สมศรี รักศรี และครอบครัว

รายละ ๕,๐๐๐ บาท

๑. ครอบครัวคุมมานนท์
๒. เสนาสนารามมูลนิธิ

รายละ ๓,๐๐๐ บาท

๑. พระกิตติสารโสภณ (โสภณ ปญฺญาโสภโณ)
๒. คุณสมศรี การสมสิษฐ์

รายละ ๒,๐๐๐ บาท

๑. นายมงคล เนียมนพเนตร
๒. อาจารย์อำนวย ศิริมาศ
๓. อาจารย์วีระ อาจารย์นงเยาว์ วิโรจน์พันธุ์
๔. อาจารย์มหาชำนาญ จงอวยพร และบุตร

รายละ ๑,๐๐๐ บาท

๑. พระครูปลัดปิ่นทอง กิตฺติญาโณ (รอดแพง)
๒. พระภิกษุปรีชา กิตฺติธมฺโม (จงอวยพร) วัดผาสุกมณีจันทร์
๓. คุณสมบูรณ์ ฉ่ำจิตร ร.ท.พจนาท ร.ต.ศิริพงษ์ ดิษฐลักษณ์
๔. อาจารย์ผ่องศรี ศารทูลทัต
๕. อาจารย์สรพจน์ ผศ.ระยับศรี คุณวรพร กาญจนะวงศ์
๖. ผศ.แสนสุข ดร.จันทร์เพ็ญ คุณจักรพงษ์ คล้ายมุข
๗. อาจารย์ประเสริฐ ฝากญาติ และบุตร
๘. อาจารย์สมศักดิ์ รัมสิน
๙. นายนิลเอก นางอารมณ์ วัฒนคาม
๑๐. ร.ต.ต.พยุง คุณเสมอจิตร จันทร์เรือง และบุตร-ธิดา
๑๑. นายเทียนเต็ก แซ่เจียม
๑๒. นางบุญรอด แซ่เจียม
๑๓. อาจารย์สุชิน วังบรรพต
๑๔. นายพจน์ พูลสวัสดิ์
๑๕. ครอบครัวปิยะวงศ์

รายละ ๕๐๐ บาท

๑. คุณลมูล บัวขจร
๒. คุณสมสุข เทศประทีป
๓. นพ.อาทิตย์ นายกวิภัฏ แก้วนพรัตน์
๔. อาจารย์วิไลวรรณ อรุณศรี
๕. อาจารย์สมวงษ์ อาจารย์อุทัยวรรณ คงประโยชน์
๖. นายสุเมธ เวปุระ
๗. อาจารย์หวาน นามแป้น

รายละ ๔๐๐ บาท

๑. คุณมะลิ คุณประเพียร พันธุ์เพ็ง

รายละ ๓๐๐ บาท

๑. ผศ.บังอร ทรงวรวิทย์
๒. นายวิเชียร สุขพัทธี

รายละ ๒๐๐ บาท

๑. คุณสมบัติ คุมมานนท์
๒. คุณพิเชษฐ์ ผดุงฤกษ์ และครอบครัว
๓. คุณสุวิมล พรหมวณิช และครอบครัว
๔. คุณอรุณ ญาณภิรัติ
๕. คุณบำรุง อรชร
๖. คุณสมนึก ปราชญ์เปรื่อง
๗. คุณบุญส่ง นกขุนทอง และบุตร
๘. คุณวรชิต อัมพรพฤติ
๙. คุณประคอง อัมพรพฤติ
๑๐. คุณบุญสม คุณสวัสดิ์ สุขประเสริฐ
๑๑. คุณจรัส บุญนุกูล
๑๒. คุณกุลยา คุมมานนท์
๑๓. เด็กหญิงพรรษมน คุมมานนท์

รายละ ๑๐๐ บาท

๑. คุณพยุง มีชูนุทร์
๒. คุณลำจวน พันธุ์เพ็ง

วัดเสนาสนารามราชวรวิหาร

ผู้เรียบเรียง บุบผา คุมมานนท์

เลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ [ISBN] 974-92202-8-5

พิมพ์เมื่อ พฤษภาคม ๒๕๔๗

จำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์โดย วัดเสนาสนารามราชวรวิหาร
ต.หัวรอ อ.พระนครศรีอยุธยา
จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๐๐๐
โทร. ๐-๓๕๒๕-๑๕๑๘, ๐-๓๕๒๕-๑๔๕๖
๐-๓๕๒๕-๑๘๐๕, ๐-๓๕๒๕-๑๘๘๘

พิมพ์ที่ เทียนวัฒนาพริ้นท์ติ้ง
๑๖/๗ ถ.เดชาวุธ ต.หอรัตนไชย
อ.พระนครศรีอยุธยา
จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๐๐๐
โทร. ๐-๓๕๒๔-๓๓๘๖
โทรสาร ๐-๓๕๓๒-๓๓๙๖

บานประตูพระอุโบสถ

